

Prvostolni kaptol đakovačko-osječki (sadašnjost kroz prizmu prošlosti)

UDK 262.3(497.5 Đakovo) (091)

Luka Marijanović

Sveučilišni profesor u mirovini, Đakovo

Autor u radu povodom uzdignuća Đakovačko-osječke nadbiskupije i ponovne uspostave Srijemske biskupije, te osnivanja Đakovačko-osječke crkvene pokrajine govori o Stolnom kaptolu u Đakovu, koji postaje Prvostolnim kaptolom đakovačko-osječkim. Prvi je stolni kaptol bosanski postojao uz biskupe dok su još boravili u Bosni oko 1240. godine. Kad su biskupi konačno prešli u Đakovo, tu je utočište našao i bosanski kaptol, koji tako postaje bosanskim ili đakovačkim. Malo poslije mohačke bitke (g. 1526.) i kaptol se bio ugasio. Poslije turskog gospodstva u Slavoniji biskupi ponovno borave u Đakovu, ali nisu uspjeli uspostaviti stolni kaptol. Tek ujedinjenjem Bosanske ili đakovačke i Srijemske biskupije g. 1773. osniva se kaptol, koji danas ima deset mjesta. U času ujedinjenja Srijemska biskupija nije imala svoj kaptol. Autor na temelju dostupne literature iznosi ukratko povijest bosanskog kaptola, zatim govori o postojanju susjednog zbornog kaptola sv. Petra u Kaptolu koji je osnivanjem Požeške biskupije obnovljen pod povijesnim nazivom kao Stolni kaptol u Požegi g. 1999. Govori se dalje o stolnom kaptolu općenito, koji je obavljao među ostalim i sudsku vlast na svojem području. Bosanskom stolnom kaptolu je od g. 1498. službeno bilo priznato pravo „loci credibilis“, a kasnije je to pravo bilo obnovljeno u 19. st. Kaptol u Đakovu je zaslužan za mjesnu Crkvu i katedralu, kao i za sam grad Đakovo.

Ključne riječi: Đakovo, kaptol, bosanski kaptol sv. Petra, zborni kaptol u Kaptolu, locus credibilis.

Stolni kaptol đakovački – „ignorirana“ ustanova

Ne tako davno objavljena je jedna knjiga većeg formata, i još dostupna u knjižarama, koja želi predstaviti grad Đakovo kao biskupski grad u povijesti i sadašnjosti. U toj se knjizi ni na jednome mjestu ne spominje slavna i časna ustanova: Stolni kaptol sv. Petra u Đakovu,¹ Stolni kaptol bosanske ili đakovačke i srijemske biskupije, koji je bio odigrao u svoje vrijeme značajnu ulogu, služući općem dobru Crkve. To smatramo prilično velikim propustom, jer se ta ustanova još nije ugasila, ali i pozitivnim znakom: radi se o zboru svećenika, pravnoj osobi uz đakovačku prvostolnicu, koja bez puno priče vrši svoju časnu ulogu u mjesnoj Crkvi, da ostaje, makar je dinamična zajednica s različitim službama, nezamjetljiva i samim ljudima iz Crkve. Štoviše, najnoviji događaji prigodom uspostave novog crkvenog ustrojstva u mjesnoj đakovačkoj Crkvi odrazili su se i na toj ustanovi. Zato smatramo potrebitim, barem letimično pogledati neke značajnije trenutke iz njezine starije i novije povijesti, da tako još bolje upoznamo grad Đakovo, kao sijelo biskupije. Podsjetit ćemo zato na povijesne korijene ovdašnjeg stolnog kaptola u Bosni, pa istaknuti njegovu ulogu i smisao danas. Na temelju ponuđene literature neki će čitatelji, bez pretjeranih zahtjeva, moći produbiti svoje spoznaje o pojedinim temama.² A neki radovi iz navedene tematike su osobito vrijedni, jer pružaju pravu sintezu koja se odnosi kako na literaturu tako i na arhivsku građu o srednjovjekovnoj djelatnosti bosanskog stolnog kaptola.³

Bosanska biskupija sa sjedištem u Vrhbosni, području današnjeg Sarajeva.

Bosanski ili đakovački kaptol je postojao i u predtursko vrijeme, a vuče svoj korijen još iz vremena dok su biskupi boravili u Bosni i dok nisu konačno prešli u

1 Vidi: Antun JARM – Andrija ŠULJAK, *Đakovo biskupski grad*, Đakovo, 2008.

2 O kanoničkim kaptolima, i stolnim i zbornim, traktira Kodeks kanonskog prava (1983.) kao što još i više onaj prethodni Kodeks kanonskog prava (1917.). Zato valja pogledati i priručnike uz te kodekse i navedena tumačenja. Preporučujemo osobito priručnik đakovačkog kanonika i pravnika Ivan ROGIĆ, *Osobno pravo Katoličke crkve*, Đakovo, 1958., str. 216-226.

3 Vidi Ante GULIN, *Srednjovjekovni bosanski ili đakovački kaptol i njegovi pečati*, u: *Diacovensia*, teološki prilozi 3(1995), str. 299-321.

Đakovo.⁴ Kroz to vrijeme hrvatske povijesti Bosanska biskupija postupno gubi svoju prvotnu samostalnost, središte političkog i religioznog Žvota pomaknulo se sjevernije, u Đakovo, dok ono tijekom vremena konačno nije preraslo u značajno mjesto, a Đakovačka biskupija uzvišena na nadbiskupiju, s dvjema sufraganskim biskupijama, Požeškom i Srijemskom. Inače, pregled povijesti Đakova nalazimo na drugim mjestima.⁵ Koliko su nekoć ugarski kraljevi bili držali do kasnije naslovne bosanske biskupije, vidi se i po tome, što su i poslije mohačke bitke (29. kolovoza 1526.), kada je nestalo biskupa i biskupije u Đakovu, i dalje imenovali bosanske biskupe na ime bosanske biskupije⁶.

Inače, o toj časnoj ustanovi, ne samo ovdje, povremeno se čita u tisku, kako su ovdje ili ondje imenovani novi kanonici stolnoga kaptola, i kako je u određenome trenutku kaptol, nakon eventualne zahvale pojedinih članova ili njihove smrti, opet u cjelovitome brojčanome sastavu od osam ili više predviđenih službi. Čita se dalje, kako je ovaj ili onaj član određenog prezbiterija promaknut u „začasnog kanonika“, tj. počasnog člana stolnog kaptola. To su obično ugledni i zaslužni svećenici, obično Župnici značajnijih Župa u biskupiji. Redovni kanonici su često s akademskim stupnjevima, u svakom slučaju imaju se svi odlikovati naobrazbom i čestitim Žvotom. U današnjim prilikama crkvenoga ustroja djelovanje stolnih kaptola usmjereno je prvenstveno za zadaću vršenja svečanijih bogoslužnih obreda u stolnim crkvama ili katedralama. Uz dužnost sudjelovanja članova stolnoga kaptola na pokrajinskim saborima i na biskupijskim sinodama, odredbe Zakonika kanonskoga prava (1983.) predviđaju za kaptole i mogućnost drugih zadaća koje im dodijeli pravo ili dijecezanski

-
- 4 O Katoličkoj crkvi u sredovječnoj Bosni, naročito o počecima Bosanske biskupije, te o Bosanskoj biskupiji za Borića i Kulina, pojavi patarenstva u Bosni, o obredu i jeziku katoličke biskupije u Bosni, o sjedištu bosanskog biskupa, o posjedima i crkvama Bosanske biskupije, o bosanskim biskupima koji prelaze u Đakovo, kao i Bosni nakon preseljenja biskupa u Đakovo, vidi Krunoslav DRAGANOVIĆ, *Katolička crkva u sredovječnoj Bosni*, u: Krunoslav DRAGANOVIĆ (i dr.), *Povijest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463.*, knjiga I., Sarajevo, 1942., str. 685-766, ovdje 740-763; Krunoslav DRAGANOVIĆ, *Hrvatske biskupije*, u: *Croatia sacra*, Arhiv za crkvenu povijest Hrvata, br. 20-21, Zagreb, 1943., str. 78-130, o Bosansko-srijemskoj biskupiji sa sielom u Đakovu, str. 84-87. I naročito povijesni osvrt na Đakovačku ili bosansku i Srijemsku biskupiju u: Krunoslav DRAGANOVIĆ (uredio), *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji, Cerkev v Jugoslaviji 1974.*, Zagreb 1975., str. 133-139.
- 5 Usp. Borislav BIJELIĆ, *Kratka povijest Đakova*, u: Stjepan SRŠAN (pripr.), *Hrvatska – Povijest sjeveroistočnog područja*, Osijek, 1994., str. 417-428; Hedviga DEKKER, *Đakovo i njegova okolica kroz kulturno historijske spomenike*, Đakovo, 1959. Stjepan BÄUERLEIN, *Đakovo, povijest*, u: *Hrvatska enciklopedija*, sv. V., Zagreb, 1945., str. 524; Stjepan PAVIČIĆ, *Đakovo, naselje*, u: ondje, str. 524-526.
- 6 Usp. Augustin THEINER, *Monumenta Hungarica.*, II, 358.

biskup. Unutarnji pak raspored kanoničkih službi, te konkretne oblike djelovanja uređuje zakoniti statut svakog pojedinog kaptola.⁷

Vodeća uloga stolnog kaptola

Uloga stolnog ili prvostolnog kaptola može se usporediti s ulogom koju su imala dvanaestorica apostola, koje je Krist izabrao kao svoje suradnike, a po tome kasnije i apostoli osnivaju kolegije svojih suradnika. Tijekom povijesti Crkva je osnivala i razne druge zborove, odbore i vijeća, prema zahtjevima i potrebama vremena, a sve to da bi preko njih mogla bolje i uspješnije ostvarivati svoje apostolsko poslanje. Posebno je Drugi vatikanski sabor u tom smislu uspostavio, kao najbliže suradnike biskupa, prezbitersko vijeće, zbor savjetnika, pastoralno vijeće i drugo,⁸ ostavivši pritom i drevnu ustanovu stolnih i zbornih kaptola sa zadatkom, da, kako je definirano u Zakoniku kanonskog prava, vrši svečanije bogoslužje u stolnoj crkvi, ili neke druge zadaće u skladu s pravom ili odredbom mjesnog biskupa. Dakako, valja znati, da kanonici nisu poradi sebe, već poradi poslanja koje im je povjereno. Katedrala, kao biskupska crkva, ima izuzetno mjesto za biskupiju, ona je na neki način „slika Crkve“. Tu je „cathedra“ biskupova, majka svih crkava u biskupiji, duhovno središte. Zato se po sebi razumije da su tu i biskupovi suradnici koji ga savjetuju i podupiru.

7 A piše se i s puno zlobe ili pak spektakularno: Ne tako davno (točnije: 6.6.2012.) čitali smo u izvjesnom tisku kako se kod nas „na katedralu porez neće plaćati, na meti su tek ‘bogati’ kanonici“. Porez bi se naime plaćao na zgrade u kojima se ne održavaju vjerski obredi, a oporezive bi bile kurije, šume, građevinsko zemljište ...

8 Vidi više u Dekretu II. vatikanskog sabora o pastirskoj službi biskupa „Christus Dominus“, br. 27, gdje se govori o uređenju biskupijske kurije i stvaranju pastoralnog vijeća. Dobro je čuti, da prema II. vatikanskom saboru na prvom mjestu ima stajati služba, koju vrše zaređeni službenici. Zato se ima napustiti tzv. nadarbinski sistem, ili neka se barem tako preuredi da se nadarbinski vid ili pravo na prihode, koji su spojeni sa službom, smatra za stvar drugoga reda, a prvo mjesto neka se u crkvenom pravu dade samoj crkvenoj službi. O tome više u Dekretu II. vatikanskog sabora o službi i životu svećenika „Presbyterorum Ordinis“, br. 20 gdje se govori kako se pobrinuti za pravednu plaću, pa dalje o uspostavi skupnog fonda i socijalne skrbi ... Kanonici, konkretno imaju tzv. deputat u naravi, ili regres u novcu.

Dosadašnje rasprave o đakovačkom stolnom kaptolu.

O stolnom kaptolu Bosanske ili đakovačke i Srijemske biskupije nije se mnogo pisalo.⁹ Ili kad pišu, npr. o starom „bosanskom“ kaptolu, neki se povjesničari čude, „da u izvorima ne nalazimo drugih bilježaka o radu „bosanskog“ kaptola u Đakovu osim uređivanja međaša, založnih očitovanja, dioba imetka, uvađanja u posjed, itd.“¹⁰ A danas još i manje se piše, tek sporadično prigodom kakvih promjena u stolnom kaptolu, godišnjice katedrale, 200-godišnjice stolnog kaptola u Đakovu, i sl. A najopsežniji rad o njemu je nastao na temelju pristupa ovdašnjoj arhivskoj građi prigodom 750. obljetnice grada Đakova, za znanstveni skup „Đakovo 750 godina“, Đakovo 15.-17.11.1989.¹¹ O kaptolima bosanskom i srijemskom u srednjem vijeku pisao je Matija Pavić.¹² U novije vrijeme Emerik Gašić.¹³ Kaptolski arhiv u Đakovu još nije uređen.¹⁴ Sad se konačno stručno radi na uređenju Nadbiskupskog arhiva u

-
- 9 Stolni kaptol je nosio različita imena: Stolni kaptol bosansko-đakovački, Stolni kaptol sv. Petra u Đakovu, itd. Vidi više Ante GULIN, *Nav. čl.*, str. 299-321. s osvrtom na literaturu i arhivsku građu, o utemeljenju i ustrojstvu kaptola itd. Za srijemski stolni kaptol, o kojem pobliže ne govorimo u ovom radu, v. Ante GULIN, *Srednjovjekovna javna djelatnost i pečati srijemskog kaptola Sv. Stjepana de Kw i Sv. Ireneja kod Mitrovice*, PDF, u: hrcak.srce.hr/file/24117.
- 10 Usp. Leon PETROVIĆ, *Kršćani bosanske crkve, Povijesna rasprava o problemu patarenstva ili bogumilstva u srednjovjekovnoj Bosni*, Sarajevo – Mostar, 1999., str. 121 i u bilješci navodi Codex diplomaticus, XV, 74., 82., 88., 250., 267., 312., 374., 393.
- 11 Usp. Marin SRAKIĆ, *Stolni kaptol bosanski ili đakovački i srijemski u Đakovu*, u: *Diacovensia*, teološki prilozi 3(1995), str. 243-298. Vidi također isti članak u ažuriranom obliku u: Marin SRAKIĆ, *Opjevajmo slavne muževe, Povijesni prilozi i arhivska građa o životu i radu biskupa, svećenika i ustanova Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, Sabrana djela, I., Đakovo, 2013., str. 193-253. Časopis *Diacovensia* dostupan je na internetu. Umirovljeni nadbiskup msgr. Srakić je pripremio građu za obimniji rad o đakovačkom kaptolu: *Prošlost stolnoga kaptola (1239.-1970.)*, gdje se nalaze memorijalni podaci o kanoničkim kurijama, o katedrali i njezinoj imovini, itd. On je tako pružio sveobuhvatnu sintezu povijesti đakovačkog stolnog kaptola.
- 12 Matija PAVIĆ, *Kaptoli bosanski i srijemski u srednjem vijeku (1229.-1543.)*, u: *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske* 21(1893.), str. 155-157; 163-165; 172-174; 194-196; 201-203.
- 13 Emerik GAŠIĆ, *Kratki povijesni pregled biskupija Bosansko-đakovačke i Srijemske : načinjen iz povijesnih izvora s pridodanim životopisima*, Osijek, 2000. O daleko starijim i uglednijim kaptolima u Hrvatskoj postoje izvrsne studije, tako: Ljudevit IVANČAN, *Iz povijesti zagrebačkih kanonika*, u: Podaci o zagrebačkim kanonicima od 1193. do 1924. (rkp. u Kaptolskom arhivu Zagreb); sintetički pregled (str. 17-26.) o zagrebačkom kaptolu na internetu, koji je inače nekoć imao važnu ulogu u crkvenom i državnom životu Hrvatske, uključujući i stalnu obranu zemlje. (adresa: NS_1924_10_2_Ivancan.pdf). Članak je i za nas zanimljiv jer je bilo dosta zagrebačkih kanonika koji su kasnije postali đakovački ili srijemski biskupi. Posljednji je bio biskup Ivan Krapac, koji je 1913. sagradio današnju zgradu bogoslovnog sjemeništa u Đakovu. O splitskom kaptolu: Ivan OSTOJIĆ, *Metropolitanski kaptol u Splitu*, Zagreb, 1975. Taj drevni metropolitanski kaptol iz 8. st. doista bio je „Spalantense metropolitatum necnon Dalmatiae et totius Croatiae primatiale capitulum“.
- 14 Fond Kaptola Đakovačke biskupije – Đakovo (1773. –), 1773-1950: knjiga 87, svežnja 548; 57. Vidi više: *Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ*; SR Hrvatska, Savez Arhivskih radnika Jugoslavije, Beograd,

Đakovu, koji sadrži spise iz 18. stoljeća do danas.¹⁵ Spisi su inače bili prije uređeni po godinama, registraturnim poretkom. Posebni dio arhiva jesu vlastelinski spisi, kanonske vizitacije i spisi o gradnji katedrale, te još neki drugi fondovi i zbirke.

Koloman – utemeljitelj Đakovačke biskupije.

Herceg Koloman (oko 1200.-1241.) bio je naslovni kralj Galicije, hrvatski odnosno slavonski herceg koji je stolovao u Čazmi, pa je taj naslov kralja prenio i na Slavoniju u kojoj je živio do 1226. god.¹⁶ Po njemu je Slavonija nazvana kraljevinom. Značajno je za nas, što je Koloman 1239. god. poklonio bosanskom biskupu svoje kraljevsko imanje Đakovo i Bleznu, da im ono bude utočište u kriznim vremenima, u koje je onda biskup prenio svoje sjedište, a papa Grgur IX. to odobrio 7. prosinca 1239. god.¹⁷ Tako Koloman postaje osnivač današnje Bosanske ili đakovačke biskupije. Zbog prevlasti heretika bogumila, bosanski biskup i njegov kaptol bili su konačno g. 1247. prisiljeni na bijeg i svoje sjedište su prenijeli na svoja imanja u Đakovu. Zadržali su još pravnu vlast u Bosni (jurisdikciju), proširili su je na temelju privilegija iz g. 1244. također na posjede u Vukovskoj Županiji, te se još u drugoj polovici 13. stoljeća povremeno vraćali u Brdo u okolici današnjeg Sarajeva, da bi na prijelomu 13. i 14. stoljeća ostali u

1984., str. 525-526; Isti podatak za Kaptol Đakovačke biskupije (Capitulum ecclesiae Diakovarensis seu Bosnensis et Syrmienensis) nalazi se i u: *Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske*, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 2006., str. 1220. Govoreći o Nadbiskupijskom arhivu u Đakovu, njegovom stanju i perspektivama, koji ima najdužu tradiciju postojanja i prikupljanja arhivskog gradiva vjerske provenijencije u Slavoniji, u svojoj doktorskoj disertaciji Dražen KUŠEN, *Arhivi vjerskih zajednica u sjevernoj Hrvatskoj. Razvoj, tipologija, sadržajni značaj*, Zagreb, 2011., str. 264-274, upozorava na činjenicu da je veliki dio Nadbiskupskog arhiva još uvijek nesređen, pa su brojke u pregledima samo aproksimativnog karaktera (*ovdje*, str. 268-269). Dakle: Arhiv Stolnog kaptola (za vrijeme od 1773. do 1950. godine) sadrži 87 knjiga, 548 svežnjeva i zauzima prostor od 57 m na policama. Usp. Vlatko DOLANČIĆ, *Fondovi i zbirke biskupijskog arhiva u Đakovu*, u: Đakovački vezovi, prigodna revija 37, Đakovo, 2007., str. 63-66, ovdje 64. Kad bude posve uređen, pružit će vrijedne povijesne izvore.

- 15 Nadbiskupski arhiv je preseljen u novi prostor u kojemu je sada smještena Središnja biskupijska knjižnica i arhiv, pa će postupnom primjerenom obradom i povezivanjem u korisnički sustav biti konačno omogućeno njegovo istraživanje i predstavljanje. Usp. *Središnja biskupijska knjižnica i Arhiv u Đakovu*, Đakovo, 2005., str. 3-6. Sačuvani arhiv značajan je za crkvenu povijest, ali i za gospodarsku povijest i povijest školstva.
- 16 O njemu vidi više Borislav BIJEIĆ, *Đakovačke ulice, Kratke biografije osoba po kojima su dobile ime*, Đakovo, 1998., str. 66-68.
- 17 O darovnici iz 1239. vidi više Andrija ŠULJAK, *Bosanski biskupi od prelaza u Đakovo do 1526. godine*, u: Želimir PULJIĆ (prir.), *Kršćanstvo srednjovjekovne Bosne*, Radovi simpozija povodom 9 stoljeća spominjanja Bosanske biskupije, Sarajevo, 1991., str. 269-273.

Đakovu.¹⁸ U svojem novom sjedištu stolni se kaptol više nije bavio svojim prvenstveno misijsko-pastoralnim zadaćama,¹⁹ već se prilagodio novim okolnostima, te je poput drugih stolnih i zbornih kaptola u svojem okruženju uspješno vršio djelatnost vjerodostojnog mjesta ili mjesta povjerenja (*locus credibilis*), udovoljavajući potrebama za pismenošću koje su već narasle počevši od 13. stoljeća.²⁰ Bosanski se kaptol sv. Petra iz Brda u Bosni uspješno preselio u Đakovo, a njegov prodor s juga na područje Pečuške biskupije promijenio je djelokrug tamošnjih vjerodostojnih mjesta. Istisnut iz Vukovske Županije, susjedni se Požeški kaptol počeo širiti prema zapadu, a Pečuški opet prema sjeveru.

Preseljenje bosanskog biskupa iz Vrhbosne u Đakovo

Prešavši u Đakovo, bosanski biskupi u njemu organiziraju dvije cjeline. *Castrum Diaco*, u kojem će biti tvrđava s katedralom i biskupovom rezidencijom, te *civitas Diaco*, odnosno *oppidum*, kako se bilo isprva nazivalo.²¹ To je bilo trgovačko i obrtničko mjesto, a kasnije trgovište, lat. *civitas*. Ono se nalazilo izvan đakovačke tvrđave, a okosnice su mu bile kanoničke kurije, Župska crkva i

18 O području Vukovske Županije v. Stjepan PAVIČIĆ, *Vukovska župa u razvitku svoga naselja od XIII. do XVIII. stoljeća, I. dio*, Zagreb, 1940. O crkvenoj pripadnosti Bosne od davnine do 1247. vidi Leon PETROVIĆ, *Nav. dj.*, str. 76-80.

19 Svećenika je u Bosni u vrijeme bosanske samostalnosti bilo malo. Pape su nagovarali biskupe i starješine redova da šalju svećenike u Bosnu. Leon PETROVIĆ, *Nav. dj.*, str. 148: „Jedino su kolonisti u rudnicima i dubrovačke naseobine po trgovištima imale svoje svećenike, koji se nijesu brinuli za bosanski puk. Nemamo podataka, da bi svećenici „bosanskog“ kaptola ili oni iz okolice Đakova posluživali bosanske vjernike. Radi ovih razloga Sv. Stolica bila je primorana, da franjevcima daje izvanredne povlastice“. To autor potkrepljuje s tri citata iz Danijel FARLATI, *Illyricum sacrum*, sv. IV, str. 67; Augustin THEINER, *Monumenta Slavorum Meridionalium*, II, str. 494; Euzebije FERMENDŽIN, *Acta Bosnae*, str. 55-56.

20 O tome novom kaptolu na području nekadašnje Pečuške biskupije vidi prevedeni mađžarski članak Ildikó TÓTH, *Kaptol na južnoj granici (Područni djelokrug Bosanskoga stolnog kaptola do sredine 14. stoljeća)*, u: *Zbornik Muzeja Đakovštine* (2007.), str. 207-224. U članku se iscrpnije tumači značaj stolnih i zbornih kaptola kao vjerodostojnih mjesta, te je poseban naglasak stavljen na djelovanje Bosanskog stolnog kaptola sa sjedištem u Đakovu i njegovim ingerencijama, a sve iz mađžarske perspektive. Službu vjerodostojnog mjesta (danas je to javnobilježnička služba) kaptol bi dobio od državne vlasti. Tu službu su svi kaptoli obnašali unutar Hrvatsko-ugarskog kraljevstva na temelju javne ovlasti, te se zahvaljujući toj službi sačuvalo danas mnoštvo pravnih, imovinsko-pravnih, sudbenih i sličnih spisa, koji pomažu osvijetliti povijest Hrvatske.

21 Sustavno o imenu grada Đakovo v. Mate ŠIMUNDIĆ, *Đakovštinska toponimija*, Đakovo, 1995., str. 151-154; Mate ŠIMUNDIĆ, *Značenje naziva grada Đakova i đakovštinskih sela*, Poseban otisak iz *Onomatoloških priloga*, knj. I za 1979. god., Beograd, 1979., str. 97-111, ovdje 98-99.

tek puno kasnije franjevački samostan.²² U god. 1293. spominje se i bosanski kaptol (*Capitulum ecclesiae bosnensis*), a pola stoljeća poslije spominje se i katedrala. Bilo je to u vrijeme domađeg biskupa Tome (1287.-1301.), rodom iz okolice Gorjana. Poimence je pobrojano nekoliko kanonika koji tu djeluju u svojstvu *loci credibilis*, u kojem se ovjeravaju pravni dokumenti.²³ Bilo je to i sudište za cijelu tadašnju Vukovsku Źupaniju. God. 1330. taj kaptol broji 13 kanonika, i to po jednog lektora i kustosa, dva kantora i čak osam magistara. To je značajan broj, koji nas vodi zaključku da je tu u Đakovu u to vrijeme, po srednjovjekovnom običaju, bila i katedralna škola. Inače, u najboljem slučaju bilo je osam kanonika.²⁴ Poslije smrti biskupa Tome, imenovan je bosanskim biskupom Nikola (1301.-1304.), i to kao prepošt Stolnog kaptola u Đakovu. Iz toga se daje zaključiti da stolni kaptol nije tek tada utemeljen, već je zajedno s biskupom Pansom prešao u Đakovo. Na Źalost, nakon pogibije biskupa Jurja PaliŹne na Mohačkom polju, u Đakovu je bio nastao takav meteŹi rasulo, „da se kanonici ili nisu sjetili da nešto od kulturnog i arhivskog blaga prebace na Zapad, kako su to učinili pečujski kanonici, ili ako su to i učinili, do danas nije nigdje nađen nikakav trag o eventualnom spašenom kulturnom blagu Đakovačke biblioteke i arhiva. Sve što danas imamo spada u najbogatije knjiŹničko i arhivsko blago u Slavoniji, a nabavljeno je poslije oslobođenja od Turaka. No postojanje biblioteke sigurno svjedoči o pravom duhovno-kulturnom središtu Đakova u ovom dijelu istočne Hrvatske“.²⁵ Nakon Mohačke bitke i konačnim padom Slavonije, a s njome i Đakova, pod Turke god. 1536., Đakovo prestaje biti biskupska rezidencija, a s njome nestaje i bosanski kaptol. Biskupi doŹivljavaju ponovno gorku sudbinu. Đakovo gubi svoje kršćansko obilježje, srušen je

22 Papa Klement VI. dne 21. oŹujka 1347. dopušta podizanje franjevačkog samostana u Đakovu, za dvanaest redovnika. Vidi Tadija SMIĆIKLAS, *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, Zagreb, 1906., XII., str. 359-360. Taj samostan je prvi samostan bosanskih franjevaca izvan Bosne, i s vremenom je postao odskočna daska za njihovo širenje po Slavoniji i šire. Franjevac Peregrin Saksonac (1349.-1356.), blaŹenik franjevačkog reda, koji je prije bio generalni vikar bosanske franjevačke kustodije. Iz Rima je dobio dopuštenje da u većim samostanima smije otvarati škole. Da je đakovački franjevački samostan bio vrlo ugledan, pokazuje činjenica što su se baš tu održala tri kapitula i izbori bosanskih franjevaca (g. 1408., 1411. i 1425. god.), o čemu usp. Emerik GAŠIĆ, *Brevis conspectus historicus dioecesium Bosniensis-diacovensis et sirmiensis*, Osijek, 1944., str. 17, te 156-157., ili prijevod istog djela: Emerik GAŠIĆ, *Kratki povijesni pregled ...*, str. 22-23, str. 134. Josip BARBARIĆ – Egidije Stjepan BIBER (ured.), *Kronika franjevačkog samostana u Brodu na Savi I (1706-1787)*, Slav. Brod, 1996., str. 21. spominje provincijalni kapitul u Đakovu 24.08.1714.

23 „Vjerodostojno mjesto“ (*locus credibilis*, povlastica je od strane države, koja kaptolu daje pravo da strankama izdaje isprave u privatno-pravnim poslovima, te da čuva originale takvih isprava i izrađuje autentične prijepise izvornih dokumenata (*transumpta authentica*)).

24 Usp. Andrija ŠULJAK, *Bosanski biskupi od prelaza u Đakovo do 1526. godine*, str. 269-282, ovdje 276.

25 KnjiŹnica je bila utemeljena u Đakovu za biskupa Pavla (1457.-1459.), bivšeg pečuškog kanonika. Više v. Andrija ŠULJAK, *Bosanski biskupi*, str. 278-279.

biskupski dvor i gotička katedrala, srušena je Župna crkva sv. Lovre, a god. 1551. tordinački kalvini su konačno spalili i franjevački samostan. Kršćani su se bili razbježali po selima i šumama, a ono malo što ih je bilo ostalo u Đakovu, imalo je svoju Župu kroz neko vrijeme u Đakovačkim Selcima, ili Dragotinu.

Zborni kaptol sv. Petra Pečuške biskupije u Kaptolu

Kad već spominjemo „susjedni Požeški kaptol“ valja odmah ovdje reći da ga je, odmah nakon uspostave Požeške biskupije, na zahtjev biskupa dr. Antuna Škvorčevića, što se moglo i očekivati prema kan. 503-510 Zakonika kanonskog prava, u novim i promijenjenim prilikama ponovno uspostavila i ustrojila Kongregacija za kler svojim dekretom od 1. prosinca 1999. kao „Požeški stolni kaptol sv. Petra“ s pet kanonika na čelu s prepoštom.²⁶ Jedan od tih kanonika je i Župnik kaptolački. Taj stolni kaptol je svečano uspostavljen 28. lipnja 2000. godine, a nasljednik je, to želimo ovdje naročito istaknuti, Zbornog kaptola svetog Petra u Kaptolu iz početka 13. stoljeća. Kaptolsku gospoštiju u 18. st. preuzeli su bili srijemski biskupi, a zatim đakovački stolni kaptol. Zato ovdje tek nekoliko riječi i o tome zbornom kaptolu, danas stolnom kaptolu nove Požeške biskupije. Ona je pak u sastavu nove crkvene pokrajine slavonske, Metropolitije đakovačko-osječke, proglašene 2008. godine.

Čak je i samo današnje općinsko središte Kaptol dobilo svoje ime prema negdašnjem Zbornom kaptolu sv. Petra Pečuške biskupije (lat. *Capitulum ecclesiae sancti Petri de Posega*), a prvi put se u povijesnim dokumentima spominje 1221. godine, i nastao je zbog posebnih povijesnih okolnosti.²⁷ Na najstarijem sačuvanom pečatu naziva se „Capitulum beati Petri de Posaga“. Osim

26 Osnutak, obnova ili ukinuće stolnog kaptola pridržano je Apostolskoj Stolici (kan. 504). Papa Ivan Pavao II. je svojim apostolskim pismom „*Praeclarum evangelizationis opus*“ od 5. srpnja 1997. god. utemeljio Požešku biskupiju. Time je bila otvorena mogućnost da se pod povijesnim nazivom nekadašnjeg zbornog kaptola u Požegi osnuje stolni, odnosno katedralni kaptol. Kongregacija za kler je uvažila molbu biskupa Škvorčevića i svojim dekretom (Prot. N. 99002442 od 1. prosinca 1999. osnovala Stolni kaptol u Požegi (*Capitulum Poseganum Sancti Petri*). Poznato je da je tu biskupiju trebalo osnovati puno ranije, još u vrijeme Antuna Mandića, koji je bio kandidat za požeškog biskupa. Vidi više: Luka MARIJANOVIĆ, *Zaslužni i ugledni biskup Antun Mandić na području školstva u Hrvatskoj*, u: Zbornik Muzeja Đakovštine (2009), str. 19-50, ovdje 24.

27 O Kaptolu i istoimenoj općini vidi Božidar FELDBAUER (i dr.), *Leksikon naselja Hrvatske, prvi svezak*, Zagreb, 2004., str. 330-331. Vidi dalje Josip BUTURAC, *Kaptol* i Zdenko SEISSEL, *Kaptol – Kaštel*, u: Antun PETKOVIĆ, *Požeški leksikon*, Slavonska Požega, 1977., str. 116. Pretpostavlja se da je Zborni kaptol tu bio osnovan zbog inojezičnosti ovog područja s obzirom na biskupijsko sjedište u Pečuhu, koje je zemljopisno dosta udaljeno, te kao uporište za suzbijanje bogumilstva iz susjedne Bosne.

crkvenih službi kaptol je bio djelovao i kao „mjesto povjerenja“ (locus credibilis) s najrazličitijim zadaćama, koje su kaptolski ljudi bili uzorno obavljali nekoliko stoljeća na svim stranama hrvatsko-mađarske državne zajednice.²⁸ Posve je siguran podatak o postojanju kaptolske kasno srednjovjekovne škole god. 1311. S prodiranjem Turaka od sredine 15. st. mjesto Kaptol postaje i značajno obrambeno uporište (status kasabe) s tvrđavom, koja se u ruševnom stanju očuvala sve do danas.²⁹ Međutim u vrijeme konačnog osmanlijskog osvajanja Slavonije početkom rujna 1536. god. (a Kaptola 15. siječnja 1537.), kaptol seli u Ugarsku i ondje se ubrzo gasi. Zagrebački biskup Franjo Thauzy (1751.-1769.) poslije oslobođenja Slavonije od Osmanlija želi ga obnoviti 1753. godine, no zbog političkih okolnosti u tome nije uspio.

Već je bilo rečeno da je u mjestu Kaptol u tursko, odnosno osmanlijsko vrijeme bila vojna posada, a nakon što su Turci protjerani g. 1687., staru gospoštiju Kaptol kupuje od Carske komore zagrebački kanonik Petar Crnković.³⁰ Tu je uspostavio prepozituru, koja potpada pod još neoslobođenu Srijemsku biskupiju.³¹ Kroz sedamdesetak godina, pa sve do oslobođenja Petrovaradina, srijemski biskupi stoluju u Kaptolu. Oni su preuredili staru tvrđavu (srednjovjekovni kaštel) u svoju rezidenciju, a na njenom sjeverozapadnom dijelu, nakon srijemskoga biskupa Franje II. Josipa Vernića (1716.-1729.)³² i

28 Vidi više: Mato NOSIĆ, *Kaptol je bio crkveno, gospodarsko i vojno središte*, u: Zajedništvo, Glasnik Požeške biskupije, 1(2007), br.3, str. 22. Djelovao je kao crkvena ustanova i „locus credibilis“ do 1536. kad su se kanonici pred Turcima povukli u Pečuh i dalje u Slovačku. Sam kaptolski arhiv prenesen je u Budimpeštu, a god. 1960. vraćen je u Hrvatsku, te se čuva u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu.

29 Odlukom Općine Kaptol, nakon provedene ankete među stanovništvom, Općina predaje Požeškoj biskupiji staru prepoštvu tvrđu s okolnim prostorom, tako da poslove konzerviranja i obnove objekta danas organizira Požeška biskupija, odnosno sâm Požeški stolni kaptol. Nakon odlaska Turaka kaptolski Kaštel (Stari grad) je bio popravljen, ali je izgorio u II. svjetskom ratu, zajedno s pogonom tješte, u svibnju god. 1943. Inače, Kaptol je dobio svoju opčinu 1993. god., koja zaprema površinu od oko 90 km². Za kaštel u Kaptolu se kaže da je najbolje očuvana srednjovjekovna utvrda u Slavoniji.

30 Petar III. Stanko Crnković bio je kasnije izabrani bosanski biskup (1701.-†1703.) i navodi se u kronotaksi đakovačkih i srijemskih biskupa. Njemu je kralj Leopold I. darovao 1701. Posjed u Kaptolu, a poslije njegove smrti njegovom nasljedniku Jurju Patačiću od Zajezde. Od 1707. do 1773. Kaptol je u posjedu biskupa srijemskih, a zatim đakovačkog kaptola do g. 1873., kad posjed kupuje Antun graf Attems za 45.000 forinti.

31 Po svome poglavaru prepozitu, zborni kaptoli su se zvali prepoziture.

32 Josip BUTURAC, *Katolička crkva u Slavoniji ...* piše: „Nakon oslobođenja cijeloga Srijema od Turaka g. 1718. počele su se sređivati prilike u Srijemskoj biskupiji. Srijemski se biskup Franjo Vernić kratko nastanio u Zemunu, a za svoje uzdržavanje dobio je gospoštiju Kaptol kod Požege“, str. 208. Vernić je inače stolovao u Kaptolu, jer svoje rezidencije u svojoj biskupiji nije imao. Još 1707. god. bio je imenovan realnim prepozitom sv. Petra kod Požege, a svoju je prepozituru i dalje zadržao, te će ona ostati beneficij i idućim srijemskim biskupima, sve do sjedinjenja Bosanske i Srijemske biskupije. U Zemunu je htio izgraditi svoju rezidenciju, tamošnju crkvu dići na čast katedrale, ali ga je u tome spriječila smrt. Vidi više: Matija PAVIĆ, *Biskupija srijemska (1699.-1773)*, u: Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske 25(1897.), str. 127-178, ovdje str. 129.

Đure Patačića de Zajezda (1703.-1716.)³³ srijemski biskup Ladislav Szörényi (1733.-1749.) podiže veliku baroknu, danas devastiranu, crkvu sv. Jurja oko 1752. god., i to kao praepositus S. Petri de Posega.³⁴ Međutim, spajanjem biskupija Srijemske i Bosanske ili đakovačke, i de facto gašenjem Srijemske biskupije, Kaptol je došao kao manja gospoštija nove biskupije pod upravu kanonika đakovačkog stolnog kaptola, a sama Župa je ostala pod jurisdikcijom Zagrebačke biskupije.³⁵ To je nadalje vrijeme kad Kaptol početkom 19. st., ukazom cara Franje I., a na prijedlog đakovačkog kaptola, stječe status trgovišta, što pridonosi razvoju mjesta. U to vrijeme, zakladom đakovačkih kanonika otvara se i prva trivijalna škola g. 1764., koja kontinuirano djeluje i danas.³⁶ Ukidanjem podložničkih odnosa đakovački stolni kaptol prodaje svoj posjed, koji je toliko bio udaljen od sjedišta biskupije.³⁷

O kaptolu u glavnim crtama

Kaptol je inače riječ koja se odnosi na zbor kanonika (lat. capitulum), kaptolac je čovjek koji pripada kaptolu, a kaptolski se odnosi na ono što pripada kaptolu. Inače, riječ *kanonik*, *canonicus*, dolazi od grčke riječi *kanon*, što znači *zakon* ili *pravilo*.³⁸ Prema tome kanonik je klerik, čovjek koji živi po pravilu,

33 Patačić je bio prije toga zagrebački kanonik, imenovan je biskupom u Đakovu i ujedno upravitelem požeške prepoštije, tj. gospoštije Kaptol. Kasnije je ona, tj. g. 1717., pripala srijemskim biskupima radi njihova uzdržavanja, v. Nadb. Arhiv Zagreb, *Eccles. Slav.* I. 9-11.

34 Biskup Ladislav Szörényi umro je u Njitri, u Slovačkoj, 24.10.1752. Stjepan Sršan je preveo njegovu knjigu: Ladislav SZÖRÉNYI de Kis-Szörényi, *Opis Srijema*, Privlaka, 1989., prijevod s latinskog: *Vindiciae sirmienses seu descriptio Sirmii cum suo episcopatu ...*, Budim, 1746.

35 Gospoštija Kaptol bila je razmjerno malena: 300 jutara oranica, 69 kosaca livada, 69 kopača vinograda. G. 1702. Kaptolski se posjed povećao na 1200 jutara zemljišta. God. 1745. bilo je već 1439,2 jutara.

36 U to se vrijeme trivijalnom školom nazivao najniž tip škole za narod. U tim školama je poučavao samo jedan učitelj, a imale su dva ili tri razreda. Tek g. 1774. središnja vlast u Beču izdala je „školski red“ za normalne, glavne i trivijalne škole. Ponegdje se susreće i podatak da je u požeškom kraju u Kutjevu škola tek od g. 1770 s četiri razreda.

37 O prihodima na posjedu kanonici u veoma pomno vodili zapisnik. Kaptol je promijenio nekoliko gospodara, zatim ga kupuje Brodska imovna općina početkom 20. stoljeća, čiji su se posjedi nakon rata g. 1945. bili nacionalizirali. O Kaptolu kao „gruntovnici“ srednjovjekovne Slavonije v. Tomislav ĐURIĆ – Dragutin FELETAR, *Stari gradovi, dvorci i crkve Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema*, Zagreb, 2002., str. 152-154 s navedenom literaturom.

38 Polazeći od materijalnog značenja izraza (grč. *kanón* = „trstika“, „ravvalo, pa pravilo, zakon, propis, kao mjerne jedinica) kanon je izravno mjerilo na temelju kojega je moguće razlučiti koje npr. spise valja držati mjerodavnima za vjeru. Pa se zato s tim izrazom označuje popis samih knjiga Staroga i Novoga zavjeta. Činjenica da se u Crkvi odredilo jedno takvo mjerilo, znači da je već od prvih stoljeća u njoj postojalo načelo autoriteta. Taj izraz se u Crkvi upotrebljava u različitom značenju, npr. kanonici, kanonizacija, itd. Opširnije pod riječju „kanonik“, u: Jeronim ŠETKA, *Hrvatska kršćanska terminologija, Hrvatski kršćanski termini grčkoga porijekla*, Šibenik, 1940., str. 122-124.

crkvena osoba kojoj pripada kanoničko dostojanstvo. Naime, u prvim kršćanskim vremenima biskupi su sa svojim svećenstvom prema tadašnjim crkvenim zakonima obično zajedno stanovali, i po tome su se zvali kanonici, tj. oni koji žive po kanonu, po pravilu.³⁹ Kanonik je dakle član stolnog ili prvostolnog kaptola, tj. svećenik koji je član kaptola, savjetodavnog vijeća, čija je dužnost bila da obavlja u odnosnoj katedrali ili zornoj crkvi svečanije liturgijske dužnosti i zadaće koje mu povjerava crkveno pravo ili dijecezanski biskup, pa tako pomaže biskupu u crkvenoj upravi, kao njegovo vijeće i savjet, a u slučaju upražnjenja biskupske stolice mjesto njega je nekoć preuzimao upravljanje biskupijom. Ponegdje su čak od 13. st. pa dalje birali dijecezanskoga biskupa, a ponegdje je tako još i danas. Kanonici su nekoć vodili i školstvo, kako u biskupskom sjedištu, tako i po biskupiji. A posebna im je briga bila odgoj biskupijskog svećenstva, dakle, općenito briga za školstvo. Kanonici predstavljaju savjetništvo biskupu, te imaju razna prava s obzirom na upravu biskupije, kao i druge dužnosti: obavljaju ili opslužuju svečanicu službu Božju, molitvu u koru, i ostale dužnosti. Netko je negdje definirao, možda i s malo zlobe (ili još više zavisti), da je bio „kanonikat kao pansionat za uglednije svećenike“, što nije baš daleko od istine, ako gledamo prošla vremena. Na taj bi način oni u svojoj starosti bili zbrinuti.⁴⁰ Kanonici su nekoć za svoju službu od biskupa dobivali nadarbinu, tj. posjede zemlje ili šume.⁴¹ Kroz neko vrijeme su vladari, odnosno država, opskrbili stolni kaptol svjetovnim dobrima, i od doprinosa s tih dobara uzdržavali su se bili biskupi i njihovi stolni kaptoli. Ponegdje je država na području bivše austrougarske

39 U 6. stoljeću *kanonicima* su se zvali i oni svećenici, čija su imena bile unesena u popis koji se zvao kanon, a bili su određeni za stalnu službu kod neke crkve i zbog toga su imali dohotke za svoje uzdržavanje. Zvalo ih se još i *korari*, jer su prema svojem zvanju imali višeput u koru u određeno vrijeme zajednički moliti svećeničke časove. To je bila liturgija horarum, liturgija časova, (danas: Časoslov po rimskom obredu), koja se po starom običaju slavi tijekom dana. I oni su tada prema starim propisima živjeli poput redovnika zajedno sve do 12. stoljeća, kad je započela nova praksa da žive samostalno. Začeci su kanoničkog dostojanstva u svezi s postanjem samostana, jer su prvi kanonici živjeli pod stegom pravila sv. Augustina. Što znači i odakle dolazi pojam „kanonici i prebendari“ v. Nives OPAČIĆ, *Kanonici i prebendari*, u: Vijenac, Književni list za umjetnost, kulturu i znanost, br. 360-361. od 20. prosinca 2007., ili na webu [www.matica.hr/Vijenac/Vijenac 360.nsf/AllWebDocs/Kanonici_i_prebendari](http://www.matica.hr/Vijenac/Vijenac%20360.nsf/AllWebDocs/Kanonici_i_prebendari).

40 Vidi više: Domkapitel – Modellfall für „Demokratisierung“, u: Österreichisches Klerus-Blatt 110(1977.), str. 189. Danas u Đakovu postoji dom za umirovljene svećenike, no prije su đakovačke časne sestre kupile od ljekarnika Goršetića kuću s namjerom da tu žive stari svećenici, kako je i bilo kroz neko vrijeme. Zauzvrat je biskupija prepustila sestrama staru zgradu vlastelinske šumarije, koja je postojala još donedavno na zapadnoj strani samostanske zgrade. Poslije rata u toj se zgradi nekadašnjeg svećeničkog doma nalazio Dom JNA, a danas je časnički dom hrvatske vojske.

41 Zanimljivi su i nazivi za pojedine kanonike, o čemu ne možemo ovdje raspravljati. Kanonik lektor bio je zadužen za školstvo, kanonik kantor je bio zadužen za pjevanje i blagdanski red u stolnoj crkvi. Kanonik kustos je bio čuvar inventara stolne crkve.

monarhije bila obećala svoje dotacije, ali ih nije izvršila, pa je biskupe i kanonike izravno plaćala sama država. No, zato su vladari, vidjet ćemo malo kasnije, kod imenovanja kanonika imali odlučnu riječ.

Uz katedrale dakle stanuju pokraj biskupa i kanonici. I to je kaptol. A kao po ostaloj Europi kaptoli su bili loca credibilitatis ili credibilia, tj. ured gdje su se ostavljali originali isprava, a dobivali vjerodostojni prijepisi, ili se pak originali samo upisivali u registar kaptola. Kaptolska riznica je bila obično od kamena i kao takva zaštićena od požara, koji je često harao u srednjem vijeku, pa su zato isprave bile na sigurnom mjestu. Kanonici, a ponekad i biskup s njima, uvijek su bili članovi komisija, koje uređuju granice različitih prijepornih posjeda (reambulacija). Uz crkvu je obično, kako je to bivalo i u ranije doba, škola za svećenički pomladak. U kaptolu se uvijek nalazilo učenih ljudi, koji su se bavili knjigom. Čak su se i mnogi biskupi i svećenici istaknuli kao branitelji slavenske službe Božje. Kaptolske riznice su bogat izvor za našu povijest, a osobito se tu ističu kroničari: pop Dukljanin, Toma, arciđakon splitski i Ivan, arciđakon gorički.

Đakovo – značajno svjetovno središte

Nakon Mohačke bitke g. 1526. Slavonija se s obzirom na Bosnu i Srijem uspjela još održati donekle samostalnom, ali god. 1537. dolazi do velikog rasapa stanovništva, osobito u Đakovštini. Katolici su se razbjegli u uđu Hrvatsku, Austriju ili Ugarsku, ili pak u nepristupačna sela i šume. Tako su u Đakovu Turci srušili katedralu, biskupski dvor, kaptolske kurije, župnu crkvu sv. Lovre ... Ali i pod turskom vlašću Đakovo je bilo i ostalo značajno svjetovno središte.

Obnova i ustrojstvo biskupije poslije Turaka

Poslije oslobođenja Slavonije od Turaka god. 1687. do 1773. biskupi su nastojali organizirati, čak i prije njezinog potpunog oslobođenja, pastoralni život u svojoj inače veoma maloj biskupiji. Stare granice biskupija su za turskog vremena bile lako zaboravljene, svi kulturni spomenici gotovo uništeni, pa se biskup Nikola Ogramić-Olovčić (biskup od 1669.-1701.) sporio oko župa sa zagrebačkim i beogradskim biskupom, a morao se izboriti i oko svojih prava na

Đakovštinu.⁴² To već jasno pokazuje činjenica što su Kolomanovu i Belinu darovnicu u kratkom vremenu potvrdila čak tri cara, Ferdinand III. (1646.), Leopold I. (1697.) i Karlo VI. (1716.).⁴³ Biskup Nikola Ogramić Olovčić, koji se 1692. stalno bio nastanio u Đakovu, uspio je u tome za svoga Žvota, dok ga nisu ubili razbojnici u g. 1701. u njegovoj rezidenciji, a trudio se i organizirati biskupiju u čemu je dobrim dijelom bio uspio.⁴⁴ Nakon nesnosnog turskog gospodstva Crkvi je među ostalim bio potrebit i nutarnji mir.

Za biskupa Đure Patačića de Zajezda stanje je u biskupiji bilo iznimno loše. Poduzeo je gradnju katedrale, na ruševinama stare gotičke, ali je sad bio gradio baroknu. Jednu đakovačku džamiju je preuredio u crkvu sv. Jurja, i predao je franjevcima, koje je 1703. doveo iz Velike Kopanice u Đakovo i pomogao im sagraditi skroman drveni samostan g. 1714. God. 1706. obnovio je ergelu rasnih konja arapske pasmine. Sagradio si je drvenjaru, koja je njemu i njegovim nasljednicima Petru Bakiću de Lach (1716.-1749.)⁴⁵ i Franji Thauzyju (1749.-1751.) služila kao rezidencija. Činjenica da on s dopuštenjem susjednih

42 O Ogramiću i sporovima oko slavonskih Župa Josip Buturac dosta negativno i pristrano piše, o čemu više u Josip BUTURAC, *Katolička crkva u Slavoniji ...*, str. 133-164. O duhovnoj pastvi bosanskih franjevaca i trvenju s bosanskim biskupima Ogramićem, i dr., v. Julijan JELENIĆ, *Kultura i bosanski franjevci*, sv. I., Sarajevo, 1912., str. 156-182.

43 Usp. Andrija ŠULJAK, *750. obljetnica Đakova – biskupskog grada. Novo rađanje kršćanskog Đakova*, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 117 (1989.), str. 75.

44 Ogramić je ubijen 14. kolovoza 1701. Sahranjen je bio u svojoj katedrali, a pred kraj te iste godine prenesen je u franjevačku crkvu u Našicama. Vidi Tamara TVRTKOVIĆ (i dr., ured.), *Zapisnik franjevačkog samostana u Našicama, knjiga I (1739.-1787.)*, Našice – Slav. Brod – Zagreb, str. 5-6; 45; 286-287. Kod njegova ubojstva sudjelovala su dva katolika, koja su g. 1704. došla u Makarsku da bi ih biskup Nikola Bianković odriješio od grijeha i crkvene kazne u koju su upala zbog svoga teškog zločina. Bianković im nije uvažio molbu, već ih je poslao u Rim ... Vidi o tome više J. BUTURAC, *Nav. dj.*, str. 160. O Ogramiću-Olovčiću vidi još Anto Slavko KOVAČIĆ, *Biobibliografija franjevaca Bosne srebrene, Prilog povijesti hrvatske književnosti i kulture*, Sarajevo, 1991., str. 272-274.

45 O Bakiću v. Dubravka BOŽIĆ–BOGOVIĆ, *Petar Bakić de Lach, bosanski ili đakovački biskup (1716.-1749.)*, u: *Glasnik arhiva Slavonije i Baranje*, br. 11, 2011., str. 350-378. Zbog sukoba s Ugarskom komorom, tj. financijskom upravom, Bakić je posljednje godine Žvota (od 1729.) proveo u Križovljanu kod Varaždina gdje je i umro. Valja znati da je Bakić samo branio svoje. Bakić je bjelodani primjer, kako je pod austrijskom i tzv. katoličkom vlašću, i njezinom vojnom strukturuom, koja je preko svoje komore nastojala eksploatirati biskupijska imanja, bilo skoro teže nego li pod samim Turcima. To nam objašnjava da su i zašto su u to vrijeme i sami seljaci bježali s ove strane Save opet na onu drugu, tursku stranu ... Pogotovo kad se radi o tzv. Vojnoj krajini i apsolutističkoj vladavini austrijskog cara i kralja ... O izvlaštenju jednog dijela posjeda vlastelinstva Bosanske ili đakovačke biskupije prigodom uspostave Vojne krajine i nastojanjima da se ono vrati v. Marin SRAKIĆ, *Katolička crkva u Vojnoj krajini – prema dokumentima Dijecezanskog arhiva u Đakovu*, u: Marin SRAKIĆ, *Opjevajmo slavne muževe, Povijesni prilozi i arhivska građa o Žvotu i radu biskupa, svećenika i ustanova Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije, Sabrana djela, I., Đakovo, 2013.*, str. 599-619, ovdje 600-605. Istražni postupak o Petru Bakiću, imenovanom biskupu bosanskom iz Beča od 20. lipnja 1716. objavljen je u: Antun DEVIĆ – Ilija MARTINOVIĆ (priredili), *Đakovačka i Srijemska biskupija, Biskupski procesi i izvještaji 17. i 18. stoljeće*, Zagreb, 1999., str. 89-108.

biskupa vodi brigu o vinkovačkom i brodskom području i gradu Osijeku pokazuje kako će se ta područja s pravom uskoro ujediniti u Bosansku ili đakovačku i Srijemsku biskupiju.⁴⁶ Svećenici na tim područjima bili su dakle orijentirani prema bosanskom biskupu, smatrali su ga svojim duhovnim pastikom. On je održao i prvu biskupijsku sinodu, a značajno je što na nju dolaze i svećenici iz Srijema i brodskeg Posavlja, premda je Bosanska biskupija u to vrijeme imala samo četiri župe.

Biskup Bakić pokušava utemeljiti stolni kaptol

Biskup Petar Bakić je htio u pastorizaciju uvesti svjetovne svećenike i utemeljiti katedralni kaptol s dva kanonička mjesta, ali to je bilo izazvalo žestoke sukobe s franjevcima oko prava na župe.⁴⁷ Bakić se bio obratio caru Karlu VI., kako bi dobio podršku za osnivanje kaptola u Đakovu, ali mu je molba bila a limine odbijena.⁴⁸ Ta povijest, na žalost, ponavljala se donedavno, u našem susjedstvu, s istim argumentima kao nekoć. Biskup Bakić u svojem dopisu kardinalu predstojniku Kongregacije za širenje vjere od 8. rujna 1725. moli da Kongregacija pomogne kod austrijskog cara u pogledu utemeljenja dva kanonička mjesta u đakovačkom kaptolu. Prije toga nije bilo ni jedno mjesto.⁴⁹ On istu Kongregaciju obavješuje da je utemeljio kaptol i da bi kanonicima želio imenovati dvojicu svećenika: Jurja Ivanovića koji je kapelan kod isusovaca u Osijeku, i Josipa Spajića, isusovačkog novaka kojega su mu nedavno bili uzeli

46 O konačnom zaokruživanju današnjeg područja Đakovačke i Srijemske biskupije, odnosno sada Đakovačko-osječke nadbiskupije vidi pogovor u: Luka MARIJANOVIĆ, *Dr. Stjepan Adžić (1730.-1789.) kao izvanjski vikar pečuškoga biskupa za Slavoniju*, u: Stjepan ADŽIĆ, *Okružnice i dopisi, Sabrana djela II., Drenovci, 2010.*, str. 149-168, ovdje 156-160. Osijek je nekoć bio pod izravnom vlašću ostrogonkog primasa (kao i Petrovaradin), dok je vinkovačko područje bilo pod Pečuškom biskupijom i Kaločkom nadbiskupijom, a brodsko područje pak pod Zagrebačkom biskupijom i Kaločkom nadbiskupijom.

47 "Dovoljno je o tome pogledati dokumente iz rimskih arhiva objavljene u Antun DEVIĆ, *Đakovačka i Srijemska biskupija, Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere, 18. stoljeće*, Zagreb, 2003., str. 368-369. Biskup Bakić se žali na bosanske franjevce i izvješuje o njihovom vladanju i moli kako bi se oni zauzdali, str. 348-352, 360-367.",
Vidi još: Dubravka BOŽIĆ-BOGOVIĆ, *Discipliniranje katoličkog klera i vjernika u istočnoj Hrvatskoj krajem 17. i početkom 18. stoljeća*, u: *Croatia Christiana Periodica* 37(2013.), str. 79-101.

48 Usp. Matija PAVIĆ, *Petar Bakić, biskup bosansko-đakovački (1703.-1716.)*, u: *Glasnik biskupija bosanske i srijemske* 20(1896.), str. 175-180, ovdje 182.

49 O tome v. Antun DEVIĆ, *Đakovačka i Srijemska biskupija, Spisi generalnih sjednica kongregacije za širenje vjere, 18. stoljeće*, Zagreb, 2003., str. 369-371.

isusovci, pa moli za pomoć kako bi mu se ti svećenici vratili u biskupiju.⁵⁰ Sažeci pisama o nesporazumima bosanskog biskupa Petra Bakića s franjevcima provincije Bosne Srebrene, rasprava i odluke Kongregacije za širenje vjere, te priloženi dokumenti koje su franjevci dostavili u svoju obranu danas se čitaju poput kakvog romana.⁵¹ Proces oduzimanja Župa franjevcima, te stavovi franjevaca i svjetovnih svećenika, kao i argumenti kojima su branili svoja prava na upravljanje Župama, bio je zamršen u vrijeme kad se uspostavljala redovita crkvena hijerarhija nakon osmanske vladavine u Slavoniji.⁵²

Biskup Bakić moli Kongregaciju da naredi franjevcima da mu se pokore, i opetovano moli da mu se pomogne u sporu s franjevcima kako bi se sačuvao njegov biskupski ugled i vlast.⁵³ Franjevci među ostalim nisu bili zato da biskup po svojoj volji uzme dva svećenika sa Župe i da ih učini kanonicima u Đakovu, pa se Žale Kongregaciji za širenje vjere u Rimu.⁵⁴ Zanimljivo je vidjeti kako se kardinalu, voditelju spora između biskupa Bakića i bosanskih franjevaca dostavlja izvještaj vizitatora fra Jeronima Filipovića,⁵⁵ i cijeli niz drugih svjedočanstava u korist bosanskih franjevaca (tako šibenski bilježnik Franjo Filiberi s još trojicom gradskih upravitelja i sudaca, Antun Barbaro, glavni provizor Mletačke republike za Dalmaciju i Albaniju, itd., splitski nadbiskup Stjepan Cupilli, pa onda vesprimski biskup, pečuški biskup, čak i zagrebački biskup Emerik Esterhazi). Josip Sacripanti, kardinal predstojnik Kongregacije za širenje vjere, zadovoljan je izvještajem kardinala Piazza, bečkog nuncija, o franjevcima u Srijemu i susjednim krajevima i potiče franjevce na slogu s biskupima. Da se u arhivu Kongregacije nalazi i spis Jurja Patačića, bosanskog biskupa, kako svjedoči u korist bosanskih franjevaca, izdan u Đakovu, ali bez datuma, ništa ne čudi, jer se on i inače s franjevcima dobro gledao, naprosto zato što su mu oni bili jedini dušobrižnici. On ih je bio pozvao, kako smo već vidjeli, iz Kopanice u Đakovo.⁵⁶ Inače, taj spor ovdje nije tema ovog rada, premda

50 *Ondje*, str. 368-369.

51 *Ondje*, str. 371-383.

52 Vidi više: Dubravka BOŽIĆ-BOGOVIĆ, *Odnos svjetovnoga biskupijskoga klera prema franjevcima u istočnoj Slavoniji i Srijemu u prvim desetljećima 18. stoljeća*, u: Tatjana MELNIK (ured.), *Zbornik o fra Antunu Bačiću, Radovi znanstvenog skupa, SlavonSKI Brod – Našice, 2013.*, str. 47-60.

53 *Ondje*, str. 384-386.

54 *Ondje*, str. 381.

55 *Ondje*, str. 386-387.

56 *Ondje*, str. 397-398. I dalje se među objavljenim arhivskim dokumentima nalazi niz svjedočanstava, počevši od baruna Trenka, vojnih časnika i građana Broda od 4. ožujka 1725., zatim dokument iz Beča od 23. listopada 1722. kojim austrijski car Karlo VI. obećava bosanskim franjevcima posebnu zaštitu, str. 404.-408.

sve pokazuje kako je pastoralna situacija za katolike u to vrijeme bila veoma teška.⁵⁷

Obnova vlastelinstva i gospodarstva

Kad već spominjemo biskupa Petra Bakića, valja znati da su ga franjevci optuživali u Rimu, „che si astenga dal percuotere e bastonare i coloni della sua mensa vescovale, tanto cattolici, che scismatici“...,⁵⁸ što ne mora biti neistinito. No, nitko ne pita zašto tako?! Nakon odlaska Turaka „Životne prilike bile su dosta skromne i jednostavne, ali nisu bile oskudne“. „Stoka je bila dosta sitna i slabe valjanosti, jer se o njoj slabo vodilo računa“.⁵⁹ O tome se biskup Bakić naročito brinuo, jer htio je unaprijediti gospodarstvo na svojem vlastelinstvu, pa mu nije bilo svejedno kako će postupati njegovim konzervativni i zaostali seljaci. Nije isto uzgajati bosanske domaće buše ili neku bolju pasminu goveda, konja, itd., pa je za neposlušne bio propisivao kazne batinjanja.

Treba priznati da je biskup Petar Bakić samo bio tražio svoje, pa i od carskoga dvora tražio je nadoknadu za sedam oduzetih sela od njegova posjeda, te pripojenih Vojnoj krajini g. 1745. Ti sukobi s carskim dvorom završit će biskupovim udaljavanjem iz Đakova i biskupije. Kasnije je on živio na svojem obiteljskom imanju u blizini Varaždina i odande je, koliko je to samo bilo moguće, upravljao biskupijom.⁶⁰ Usput da spomenemo, kako je Bakić zasadio

57 Vidi o tome još: Radivoj SIMONOVIĆ, *O katolicima i katoličkoj crkvi pod Turcima na zemljištu Vojvodine, Prilozi*, u: Glasnik Istoriskog Društva u Novom Sadu 2(1929.), br. 1, str. 37-52. O tome sukobu dalje v. Emanuel HOŠKO, *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2001., str. 141-144.

58 Tj. „da se suspregne od progona i šibanja svojih kmetova svoje biskupske menze, kako katolika, tako i raskolnika, jer prvi ostaju ... „

59 Stjepan ROMIĆ, *O načinu života u Đakovštini prije 250 godina*, u: Đakovački vezovi, prigodna revija 1975., str. 29. U članku autor citira manuskript đakovačkog biskupa Petra Bakića „De vita populi et de cultura armentorum et pecorum Diacovae et eius districtus anno Domini 1719.“ Taj manuskript je doživio u nekoliko zadnjih godina tragičnu sudbinu. Među ostalim tu Bakić piše: „Nepismenost po selima je dosta velika, no u svakom selu ima prilično naroda koji zna čitati i pisati. Na području Đakovštine ima 7 crkava u kojima svećeničku dužnost vrše franjevci koji su ujedno i učitelji. Djeca uče uz vjeronauk čitanje i pisanje, a učenje je obvezno. Provjeravanje pohađanja učenja vrši se dva puta godišnje. Otac koji zanemari pohađanje djeteta na učenje, kažnjava se svaki puta s 20 batine, a majka udovica i kuće-gospodar s po 10 batina“, *ondje*, str. 29.

60 Iz rimskih arhivskih dokumenata je vidljivo kako su ga franjevci optuživali, da on među ostalim nemilosrdno „progoni i batina kmetove svoje biskupske menze, kako katolike, tako i raskolnike, jer su prvi ostali ojađeni i sablažnjeni, a ovi drugi ogorčeni toliko da postaju zbog toga još veći neprijatelji katolicima, i teže ih je privedi u krilo Svete Crkve“, v. Antun DEVIĆ, *Đakovačka i Srijemska biskupija, Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere, 18. stoljeće*, Zagreb, 2003., str. 370; Zvonko BENAŠIĆ, *Đakovački portreti, 155 životopisa*, Đakovo, 2011., str. 18.

vinograde u Trnavi i započeo bogatu tradiciju đakovačkih vina,⁶¹ a ostavio nam je i opis psa „hrvatskog ovčara“, i to kao autohtone pasmine, porijeklom od pasa koje su Hrvati doveli sa sobom prilikom seobe u ove krajeve.⁶² Biskup Bakić je očiti primjer kako je pod austrijskom „katoličkom“ vlašću, i njezinom vojnom strukturom, koja je preko svoje komore nastojala eksploatirati biskupijska imanja, bilo teže nego li pod samim Turcima. I sami seljaci su bježali s ove strane Save opet na onu drugu, tursku stranu ... Sve u svemu, radi se o tzv. Vojnoj krajini i apsolutističkoj vladavini austrijskog cara i kralja ..., što je potrajalo sve dotle dok se austrougarska monarhija nije raspala g. 1918.

Preuređenje biskupijskih granica za Marije Terezije

I tako nije bilo stolnoga kaptola u Đakovu sve do sjedinjenja Bosanske i Srijemske biskupije. U vrijeme Marije Terezije došlo je do reorganizacije crkvenog ustrojstva. Osnivaju se nove biskupije i dokidaju stare, ili se ujedinjuju stare. To se dogodilo s Đakovom i Srijemom.⁶³ Poslije smrti biskupa Josipa Antuna Čolnića carica Marija Terezija je ostvarila svoju zamisao. Predložila je Svetoj stolici sjedinjenje ovih biskupija, što je i prihvaćeno, te je sjedinjenje provedeno prema buli pape Klementa XIV. god. 1773.⁶⁴ Kako su se između tih dviju biskupija nalazile i Župe Pečuške biskupije, papa Pio VI. bio je nešto kasnije odredio (g. 1780.), da se sedamnaest slavonskih Župa odvoji od Pečuške biskupije

61 Usp. Blaženka MANDARIĆ, *Duboki korijeni čuvenih đakovačkih vina*, u: 30. đakovački vezovi, jubilarna revija 1967.-1998., str. 48.

62 O Stjepanu Romiću v. Zvonko BENAŠIĆ, *Đakovački portreti, 155 životopisa*, Đakovo, 2011., str. 133, koji je znanstveno bio obradio hrvatskog ovčara. Usp. Stjepan ROMIĆ, *Hrvatski ovčar*, u: Zdravka DEAN, *Slavonski narodni kalendar 31(1992.)*, str. 171-181. Zaslugom sveuč. prof. dr. Stjepana Romića hrvatski je ovčar dobio međunarodno priznanje rasnog psa i svoje ime (canis croaticus).

63 O tome se razmišljalo još i prije g. 1770. Obje biskupije su površinom bile malene, pa bi se bečki dvor tako riješio tereta uzdržavanja, jer je Srijemsku biskupiju, koja nije imala vlastitih sredstava, većinom uzdržavao car. Štoviše, Srijemska biskupija nije imala uopće uvjete da bude biskupijom u pavom smislu: nije imala stolnu crkvu, nije imala kaptol, niti sjemenište, pa čak niti biskupski dvor. Često čak ni samog biskupa. Usp. Andrija ŠULJAK, *750. obljetnica Đakova – biskupskog grada. Sjedinjenje biskupija*, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 117(1989.), str. 97-98., ovdje 97. Pregovori o sjedinjenju trajali su barem tri godine (1770.-1773.), i ne bez teškoća. Bosanski biskup Čolnić bio je već u podmakloj dobi, a vremena su bila teška, te mu se to činilo velikim financijskim teretom, kojega se i sam dvor nastojao riješiti.

64 Govori se obično o buli, no papa je sjedinjenje proglasio putem brevea *Universi orbis* od 9. srpnja 1773. Sjedinjenje je prema tom breveu bilo jednakopravno i trajno. Dvije biskupije tako ostaju samostalne i odijeljene, i to ne samo sad, nego za uvijek. Bit će to svojevrsna personalna unija, biskup će nositi naslov biskupa obiju biskupija. I imovina će im biti zajednička. O svemu više Franjo HERMAN, *Sjedinjenje biskupija bosansko-đakovačke i srijemske*, Pretisak iz Bogoslovske smotre, br. 2 i 3, 1941., Zagreb, 1941.

i pripoji sada sjedinjenim biskupijama Bosanskoj ili đakovačkoj i Srijemskoj. Iste godine odlukom pape Pija VI. odvojeno je i deset posavskih župa od Zagrebačke biskupije oko Broda i pripojene su Bosansko-đakovačkoj biskupiji. Te župe Zagrebačke biskupije su već u vojno-upravnom pogledu pripadale Brodskoj pukovniji Slavonske vojne krajine. Osijek je već g. 1774. konačno odvojen od Kaloče i pripojen je bio Đakovu. Tako je biskupija barem teritorijalno već bila više i bolje sređena. U trenutku ujedinjenja Srijemska biskupija je bila prazna, jer je njezin biskup Ivan Paksi prešao sa stolice srijemskog biskupa u Zagreb. I on se bio bez daljega složio s ujedinjenjem, jer je znao da će se tako biskupija spasiti od utruća. Ujedinjenje nije doživio, jer je ubrzo umro u Varaždinu 1772. god. Pečuški biskup György Klimó i kaločki metropolita József Batthyány (1760.-1776.) predlagali su da se teritorij Srijemske biskupije podijeli i pripoji njima. Rim i Beč se na takve prijedloge uopće nisu obazirali, jer nisu mogli dopustiti da se Sirmij kao jedna starodrevna i slavna biskupija još iz apostolskih vremena tek samo tako ugasi. Štoviše, u naše vrijeme, god. 2008. ranokršćanska biskupija srijemska odijeljena je od Đakovačke biskupije, i ponovno uspostavljena kao samostalna.⁶⁵

Sjedinjenje Đakovačke i Srijemske biskupije: novi početak stolnog kaptola

U Slavoniji se tako za Katoličku crkvu dogodilo veliko, sretno i korisno djelo sjedinjenjem dviju biskupija, Đakovačke i Srijemske, makar da se odredbe tadašnjega prava nisu posve provele. Stvorena je tako velika biskupija, s prostranim područjem, s velikim brojem župa, svećenika i vjernika. I u toj i takvoj biskupiji crkveni se život mogao posve razvijati, osnovati kaptol, sagraditi i uzdržavati vlastito sjemenište, te se mogla podići i veličanstvena današnja katedrala u Đakovu. A nešto kasnije, njezin je veliki biskup Josip Juraj Strossmayer ne samo svoje velike duševne sposobnosti već i crkvenu imovinu upotrijebio za dobro Crkve i na korist cijele domovine, pa i puno šire. I zbog toga je bio osobito zaslužan rodoljub i mecena hrvatske domovine. Uskoro će i njegova dvjesto-godišnjica rođenja (1815.-2015.). No, ujedinjenjem ovih dviju biskupija sam Strossmayer nije bio osobito sretan. I ne bez razloga. Povijesno je

65 O svemu vidi više Marin SRAKIĆ, *Velika nam djela učini Svesilni, sveto je Ime njegovo!* (usp. Lk 1,49), Pastirska poslanica prigodom ponovne uspostave Srijemske biskupije te uzdignuća Đakovačko-osječke nadbiskupije i osnivanja Đakovačko-osječke crkvene pokrajine, Đakovo, 2008.

iskustvo kod nas bilo jasno: tamo gdje su bili nestali ili pobjegli biskupi, iz bilo kojeg razloga, ubrzo je nestalo i naroda.

Prva knjiga izdana u Njemačkoj i na njemačkom jeziku, koja se bavila stanjem u Slavoniji i Srijemu u drugoj polovici 18. st., predstavila je zapravo svijetu regije što ih obuhvaća Bosanska i Đakovačka biskupija. U njoj je pregled stanja u gospodarstvu, prosvjeti i općenito u društvu i podneblju, i naročito o vjerskim odnosima, pa kao takva može biti neke vrste priručnik za dalja proučavanja povijesti Slavonije tog vremena. Dok opisuje slavonske i srijemske gradove i trgovišta, o Đakovu kaže: „§ 55. U čitavoj Kraljevini nalazi se samo jedan jedini katolički biskup, koji je 1239. godine otjeran iz Bosne te je svoje sjedište ovamo premjestio.⁶⁶ Njemu je doznačeno plemićko vlastelinstvo Đakovo (*Diacowar*) za njegovo uzdržavanje i 1773. godine je bosanska biskupija sjedinjena sa srijemskom. On stanuje u trgovištu Đakovo te godišnje ima 25.000 forinti prihoda, ali mora, kao i svi katolički biskupi u ugarskim zemljama, godišnje dati 25% od svih svojih prihoda za održavanje utvrda, porez od koga je ipak sasvim oslobođenih svih 8 grčkih arhiepiskopa i episkopa. Crkveno područje toga katoličkog biskupa pruža se preko čitavog Srijema (osim Vukovara, koji pripada Pečuhu), te preko malog dijela Slavonije, osobito nad Osijekom i okolnim područjem. Preostali dio Slavonije pripada u crkvenu nadležnost Zagrebačkog biskupa u Hrvatskoj. U Đakovu je 8. siječnja 1777. godine svečano uspostavljen kaptol s jednim prepoštom i 4 kanonika. No, on do sada ima vrlo slabe prihode“.⁶⁷ U fusnoti se odmah dodaje da je prepošt godišnje imao 800 forinti prihoda, najstariji kanonik 600, a ostali samo 500. U Vestfaliji ta gospoda stoje nešto bolje, o kojima je dosjetljiv barun von Bar dao vrijedan opis u svojim „*Reviere poetiques*“. Tako i suvremenik ondašnjih zbivanja von Taube spominje da je u Đakovu svečano uspostavljen kaptol.

Uspostava kaptola u Đakovu

Međutim, moramo reći da je kaptol u Đakovu osnovan 11. lipnja 1773. god., i to poveljom utemeljenja kraljice Marije Terezije, povodom sjedinjenja

66 Taube u bilješci dodaje: „Zbog toga se on još uvijek naziva bosanski biskup, ali pogrešno, budući da u Bosni nema više nikakva prava“.

67 Friedrich WILHELM VON TAUBE, *Povijesni i zemljopisni opis kraljevine Slavonije i vojvodstva Srijema*, Leipzig, 1777., 1778., Osijek, 2012., str. 62. To je prijevod kronike njemačkog odvjetnika i kroničara, te putopisca, koji je po nalogu austrijskog cara boravio u Slavoniji i Srijemu u razdoblju od gotovo deset godina, 1767.-1777.

Bosanske i Srijemske biskupije, prema dogovoru i sporazumu s papom Klementom XIV. još uoči sjedinjenja. Kaptol je osnovan „in subsidium melioris animarum curae administrationis et pro augendo Dei omnipotentis et Ecclesiae servitio Cathedrale Capitulum canonicorum jugiter Deo famulantium“. Istom poveljom đakovačkom je kaptolu predana gospoštija ili prepozitura Sv. Petra u Kaptolu kod Požege, do tada je bila u posjedu srijemskih biskupa (od 1718.-1770.), i koja je bila 23. lipnja 1773. od strane komore predana novome kaptolu. Štoviše, kraljica je bila prihvatila molbu, da sav prihod istoga posjeda kroz tri godine biskup upotrijebi za gradnju četiriju kanoničkih kurija. Kanonicima je bio potreban radni i stambeni prostor. A kad su one napokon bile dovršene do god. 1776. biskup Matej Franjo Krtica (biskup od god. 1773.-1805.)⁶⁸ je bio predložio u lipnju 1776. prema povelji utemeljenja prva četiri kanonika.⁶⁹ Ove predložene kanonike kraljica je imenovala 13. srpnja 1776., a biskup Krtica ih je instalirao tek 8. siječnja 1777. Konventualna služba Božja u katedrali je počela u listopadu 1777., a kanonički časovi u kuru otpočeli su tek na čistu srijedu g. 1780.

Prvih pet godina kaptol je imao samo četiri kanonika, od toga jednoga dignitarca – prepozita, dostojanstvenika. Biskup Krtica je u travnju 1780. postigao u Beču da se broj kanonika povisi na šest. Tad su uvedeni i digniteti i prebendari, tj. nadarbenici, i to fundacionalom cara Josipa II. od 16. veljače 1781. Tim fundacionalnim listom uređeni su konačno i prihodi kanonika. Osim prepoziture u Kaptolu, kanonici su dobivali polovicu (nekoć pečuške) crkvene desetine od vlastele u Vukovaru, Nuštru, Gabošu, Erdutu, Sarvašu i Retfali. Od toga je kaptol davao državi svoj prinos za tvrđe u godišnjem iznosu od 240 forinti. Nadalje, do god. 1782. sagrađene su i kurije za petog i šestog kanonika, a uređene su i plaće za prebendare, za vikara srijemskoga i katedralnoga, osnovano je mjesto bilježnika i kaptolskoga arhivara. Uspostavljene su zaklade za potrebe stolne crkve, budućeg sjemeništa i nemoćišta (tj. mirovinskog fonda). Sve je to učinjeno na temelju spomenutog fundacijskog lista od 15. veljače 1781., uzevši u obzir da se biskupija povećala u vremenu od 1776., kad je konačno nakon

68 O biskupu Krtici v. Nikola ANDRIĆ, *Prigodni spisi o Strossmayerovim prethodnicima*, u: Spomenn-cvijeće iz hrvatskih i slovenskih dubrava, Zagreb, 1900., str. 169-189., ovdje 170-175; Matija PAVIĆ – Milko CEPELIĆ, *Josip Juraj Strossmayer, biskup bosansko-đakovački i srijemski*, Zagreb, 1900.-1904., str. 6-10.

69 Budući da su to bili prvi kanonici nakon obnove stolnoga kaptola, navodimo im imena: Đuro Korpar, Župnik u Sotu; Đuro Pleše, Župnik piškorevački; Josip Andres, Župnik semeljački i Ivan Roka, začasni kanonik u Vacu.

dokidanja Družbe Isusove Župa u Osijeku pripojena Đakovačkoj biskupiji (rješenje je o tome papa Pijo VI. bulom „Inscrutabili“ ranije odredio od 12. ožujka 1775., a provedeno je tek u kolovozu 1776.). Kad je prema apostolskome pismu pape Pija VI. „Iterata personarum“ od 7. kolovoza 1780. Đakovu pripojeno deset zagrebačkih Župa oko Slav. Broda, te od Pečuške biskupije dio teritorija u Slavoniji do Morovića, tako su Đakovačka i Srijemska biskupija bile povećane i zaokružene, pa se moglo njima konačno jedinstveno upravljati poslije g. 1781. Naravno, u upravi biskupije kao vicearhiđakoni pomagali su i kanonici.

Kao što je već rečeno, đakovačkom je stolnom kaptolu uz prepozituru Sv. Petra u Kaptolu bila pridodana za uzdržavanje i polovica crkvene desetine vlastele u Retfali, Sarvašu, Erdutu, Vukovaru, Nuštru te u Gabošu. U počecima je kaptol u Đakovu imao četiri kanonika, pa šest, a kasnije se taj povećao na osam kanonika u vrijeme biskupa Antuna Mandića.⁷⁰ Spominje se da je posjed kod Požege davao prije ukinuća kmetstva g. 1849. godišnji prihod od 9.500 forinti, a poslije te godine samo 3.605 forinti. Zbog toga, kao i iz drugih razloga, prije svega zbog lošeg poslovanja, požeško-kaptolski posjed je prodan g. 1873., poslije skoro točno stotinu godina, knezu Antunu Attems u za 45.000 forinti. Poslije toga đakovački je kaptol posjedovao svoj vinograd u Mandićevcu (sedam jutara).⁷¹

Biskup Mandić povećao broj kanonika

O biskupovanju Antuna Mandića Kronika franjevačkog samostana u Brodu piše: „Ranije gotovo nepoznata, ova je biskupija pod upravom biskupa Antuna Mandića, rođenog Požežanina, postajala sve glasovitija. Naime, pri njegovu je dolasku prečasnı gospodin Ivan Wittmann postao prepošt mitronosac Svetoga Augustina u Pečuhu; on je i generalni vikar. Kad je primio biskupiju u posjed, povrh broja od šest kanonika, imenovao je kanonikom Franju Kulundžića, ranije

70 O pojedinostima vidi više Matija PAVIĆ – Milko CEPELIĆ, *Josip Juraj Strossmayer ...* str. 6-7, 12-13.

71 Usp. Josip BUTURAC – Antun IVANDIJA, *Povijest Katoličke crkve među Hrvatima*, Zagreb, 1973., str. 251. Vidi još Andrija ŠULJAK, *Crkveno stanje sredinom 19. stoljeća u Bosanskoj ili Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji*, str. 152.; Marin SRAKIĆ, *Prijenos sjedišta Đakovačke i Srijemske biskupije iz Đakova u Osijek*, u: *Diacovensia*, teološki prilozi 1(1993.), str. 159-164., ovdje str. 162. Zbog znatne udaljenosti od Đakova, odnosno Trnave, i tako otežane obrade, ti su vinogradi zamijenjeni za druge u Trnavi. Posjed kaptola je tako nešto umanjen, a bilo je i izvanrednih izdataka oko promjene zemljišta i regulacije novog vinograda na posjede u Trnavi. Nadbiskupija đakovačko-osječka i danas njeguje stečeni ugled i tradiciju u proizvodnji vina, pa je nedavno uz već poznate svoje sorte na tržište plasirano bijelo i crno vino „Prvostolnik“. Inspiracija za ime očito potječe od Prvostolnog kaptola ...

gorjanskog župnika i podarhiđakona. Zatim je arhiđakonom Đakovačkog arhiđakonata imenovao prečasnog gospodina Jurja Sertića, kanonika prvostolne Bosanske ili Đakovačke crkve, koga je također imenovao opatom mitronoscem...⁷² Naime, „prvih trideset godina, za Krtice, nije nijedan član kaptola imao usum pontificalium, ni sam prepozit“.⁷³

I tako se biskup Antun Mandić pobrinuo da se kaptol usavrši i preuredi. Biskup Mandić je zatražio od cara i dobio pravo da osnuje mjesto sedmoga, a kasnije i osmoga kanonika (6. prosinca 1811.).⁷⁴ To je car Franjo II. učinio svojom diplomom od 11. travnja 1807. Jedan od njih bio bi katedralni arhiđakon, dok bi sedmi kanonik bio redovito rektor bogoslovnog sjemeništa. Biskup je nadalje isposlovao da se kaptolu prizna „javno vjere dostojnost“, pa je tako stolni kaptol bio izjednačen s ostalima u državi. Za uzdržavanje sedmoga kanonika plaćat će biskupska stolica kaptolu godišnje 1500 forinti, a za stolnoga arhiđakona 100 forinti. Oba mjesta na biskupov prijedlog popunjava vladar.

S obzirom na vjere dostojnosti kaptola bilo je udovoljeno biskupovoj želji dekretom g. 1807. „Tim je stolni kaptol postao javnom oblašću i javnim, državno priznatim uredom, pred kojim su se, kao danas kod javnih bilježništva, sklapali i potvrđivali ugovori, čuvale povelje, oporuke i dr. Potpis i pečat kaptola davao je spisu značaj službeno-javni; uz arhiv kapitula, osnovan je i arhiv javni, pod pažnjom kanonika lektora i još jednoga od kapitulara. Samo njih dvojica, i to skupa, ne pojedinac, ulazio bi u pismohranu. Ovdje se je, pod dva ključa, čuvao pečat fidei dignitatis, a mogao ga službeno rabiti samo lektor. (Naredba od 1781. da si kaptol namjesti vlastitoga bilježnika i arhivara, ponovljena je 1812.) Stekav ovu povlast kaptol je dobio svoj privilegij, koji je uživao u srednjem vijeku, a držao ga sve do novih promjena u državi iza g. 1848.“⁷⁵

72 Josip BARBARIĆ – Egidije Stjepan BIBER (ured.), *Kronika franjevačkog samostana u Brodu na Savi II (1896.-1933.)*, Slavonski Brod, 1997., str. 51.

73 To je u Beču isposlovao Antun Mandić još 1805. za sedisvakancije u Đakovu, pa je ubrzo tadašnji kapitularni vikar Ivan Wittmann odlikovan naslovom opatije sv. Augustina u Pečuhu (1805.), a poslije toga i drugi. Usp. Matija PAVIĆ – Milko CEPELIĆ, *Josip Juraj Strossmayer*, str. 12-13.

74 Mjesto osmoga kanonika bilo bi prema biskupovom zakladnom listu trajno povezano s đakovačkom župom, pa kao takav ne bi imao prihode od stolnoga kaptola jer je već opskrbljen s naslova đakovačkoga župnika te prima dohodak svoje župske nadarbine, sve dok eventualno ne bude gradualnom promocijom promaknut na stupanj katedralnog arhiđakona. Tek onda prelazi u jednu od kanoničkih kurija, a vladar mu imenuje na biskupov prijedlog za nasljednika jednoga od dvojice predložjenih.

75 Matija PAVIĆ – Milko CEPELIĆ, *Josip Juraj Strossmayer*, str. 12. Kaptol je dakle obavljao pravne, najvećim dijelom javnobilježničke poslove, te držao u pohrani spise i povelje raznih stranaka.

Začasni kanonici u biskupiji

Nešto nakon toga, obratio se biskup Mandić na cara Franju II. s novim prijedlogom s obzirom na popunu kaptola s institucijom tzv. počasnih ili začasnih kanonika. Kralj je ispunio Željku biskupa i kaptola u travnju 1808., pa je osnovano šest mjesta za počasne ili naslovne (tj. honoris causa) kanonike. U tom kontekstu Pavić-Cepelić još pišu: „Dvojici prebendara ustupi biskup stan u kući namijenjenoj prvobitno za obitavalište oskudnijih djaka u liceju, za crkvenu glazbu i pjev namjesti stalno ravnatelja kora (Mozartova šurjaka Heibla iz Beča) sa 500 for., sa trojicom koralista uz plaću od 400 for. Predao svakomu na uživanje stan sa vrtom i ogrievom. Godišnji trošak stolne crkve podmirivao se je još od 1781. osim prihoda od vlastite zaklade još jednom četvrtinom crkvenoga desetka.“⁷⁶ Sve su te važne promjene u kaptolu i službi stolne crkve bile ponovno odobrene *zakladnicom* od 6. ožujka 1812. Tako je znameniti fundacionalni list Josipa II. od 16. veljače 1781., u kojem su bili konačno uređeni i prihodi kanonika, bio popunjen.

Obrtnički ceh u Đakovu g. 1813.

Kao locus credibilis đakovački je stolni kaptol potvrdio „majstorsku povelju đakovačkog ceha od 1819. br. 5750“, dne 19. prosinca 1824. Opstanak ceha u Đakovu zajamčen je već god. 1813., makar i bez diplome. Naime, te godine đakovački obrtnici šalju molbu u Beč, da im car odobri osnutak. Dopuštenje im je već prije toga bio dao kao đakovački vlastelin i sam biskup Antun Mandić u rujnu 1813., što znači točno prije dvije stotine godina.⁷⁷ Postojali su u Đakovu cehovi

76 *Ondje*, str. 13.

77 Vidi o tome više: Josip ŽERAV, *Spomen-spis od 1813.–1913., u proslavu stogodišnjice opstanka „ceha“ đakovačkih obrtnika*, Đakovo, 1913., str. 7-8. Izrada spomen-spisa bila je povjerena kanoniku Milku Cepeliću, ali je on vrlo teško obolio, pa je spomen-spis predao g. Žeravu, *ondje*, str. 23 i 96. Povelju đakovačkog ceha izdao je Franjo I., austrijski car i hrvatski kralj pod br. 5750 dne 21. svibnja 1819. na latinskom jeziku. Prijevod je objavljen u istom spomen-spisu, str. 27-40. Povelja je protokolirana in libro cehalium, u knjizi cehova, što vlastoručno svjedoči tamošnji direktor registrature i arhiva Matija Stanković. Publicirana je bila u Đakovu g. 1821. Povelju je 19. prosinca 1824. rekognoscirao kao točnu i ispravnu dr. Stanislav Sokolić, kantor i kanonik đakovački, u svojstvu loci credibilis. O obrtničkim društvima i ustanovama u Đakovu v. još: *Spomenica povodom 25-godišnjice osnutka mjesne organizacije Saveza hrvatskih obrtnika u Đakovu*, Đakovo, 1937.

razdijeljeni po narodnosti: tzv. „nimecki cih“ i nekoć „ilirski ceh“, ⁷⁸ a nastali su radi zaštite interesa obrtnika. U carskoj povelji se čita o brizi ceha o svom podmlatku: o šegrtima, kalfama, o majstorima i njihovim dužnostima, njihovim međusobnim odnosima poštovanja, povjerenja i uvažavanja. U povelji se dalje čita i o tome kako se ceh ima brinuti za stare i bolesne, te za udovice, a vodili su brigu i o djeci svojih umrlih članova. Sve u svemu, povelja očituje nastojanje oko napretka obrtničkog staleža. Kasnije to sve preuzimaju obrtničke zadruge, npr. Prva obrtnička zadruga Đakovčana, itd.

Izgrađene kanoničke kurije

Maloprije je spomenuta gradnja kanoničkih kurija, koje se danas nalaze na Trgu Josipa Jurja Strossmayera u Đakovu. Gradnju je potaknula Marija Terezija u svojoj povelji o sjedinjenju dviju biskupija iz 1773. i odredila je da biskup svoj prihod s gospoštije Kaptol kod Požege u prve tri godine upotrijebi za gradnju četiriju kanoničkih kurija. Naime, đakovački je kaptol bio osnovan za četiri kanonika. Na trgu su danas četiri kurije i one zatvaraju taj trg s istočne strane. Taj trg je inače veoma važan za Đakovo zbog svoga središnjeg smještaja i važnosti svih vrijednih građevina koje su na njega usmjerene, kao i zbog svojeg društvenog života i kulturnog aspekta, i nadasve sakralnog karaktera, pa se kao takav, zbog svoje veličine i značaja, često pojavljuje u medijima. ⁷⁹ Kurije nisu građene odjednom, a najstarija je ona uz bogoslovno sjemenište. Kurija na trgu J. J. Strossmayera kbr. 4 građena je 1776. god. Ona pak na kbr. 3 građena 1782. god., a zadnje dvije na kbr. 2 i 1 potječu s kraja 18. stoljeća. Poslije II. svjetskog rata istočni dijelovi dvorišta, tj. vrtovi kanoničkih kurija su bili oduzeti (tzv. ekspropriacija) i iskorišteni su za nove blokove stambenih zgrada (danas ul. Augusta Cesarca, br. 2-12). ⁸⁰

78 Biskup Antun Mandić je u tada još nerazvijeno Đakovo naselio oko 200 obitelji njemačke narodnosti, mahom obrtnika, i omogućio im životni i gospodarski prostor. Zemaljska udruga Podunavskih Švaba u Hrvatskoj, Osijek, Ogranak Đakovo, prisjetila se te činjenice prošle godine, kad je 9. studenog 2012. u prostorijama Gradske knjižnice u Đakovu organizirala predavanje kanonika i umirovljenog profesora biblijskog studija Luke Marijanovića: „Doseljavanje i život podunavskih Švaba na ovim prostorima“.

79 Tu se događa sve što je bitno za biskupiju, kao što je bio doček pape Ivana Pavla II. dne 7. lipnja 2003., ali i očitovanje naše kulturne baštine „Đakovački vezovi“ ...

80 Vidi o tome instruktivan članak Mirko MARKOVIĆ, *Đakovo i Đakovština, Prilog poznavanju naselja i naseljavanja*, u: Zbornik Đakovštine 1., JAZU, Centar za znanstveni Rad Vinkovci, Zagreb, 1976., str. 147-349, gdje su na karti, tj. planu Đakova iz g. 1863. posebnom bojom naznačeni crkveni i vlastelinski posjedi. Na planu su označene đakovačke kuće i rodovi koji su postojali tamo 1863. god. Kad je riječ o kanoničkim kurijama ili objektima u kojima su povremeno stanovali kanonici vidi br. 270-275; 201, 204,

Postoje nacrti i planovi u arhivu nadbiskupije u Đakovu još iz vremena biskupa Ivana Krapca, da prizemne kasnobarokne kurije postanu jednokatnice, kao što je biskupski dvor na suprotnoj strani. Na istom trgu nalazi se dvokatna secesijska zgrada biskupijskoga sjemeništa u Đakovu, kbr. 5, koja će upravo pred kraj kalendarske godine 2013. proslaviti svoju prvu stogodišnjicu.⁸¹ Sve su spomenute zgrade uz stolnu crkvu neraskidivi dio arhitektonsko-urbanističkog i povijesno-stilski iznimno vrijednog skupa građevina, te su kao takve nepokretno kulturno dobro. Prigodom natječaja za idejno urbanističko-arhitektonsko rješenje uređenja Trga J. J. Strossmayera g. 2006. istaknut je bio zahtjev biskupije da se uz postojeće predvrtove pred kanoničkim kurijama osigura mirniji prostor, po mogućnosti nastavak postojećih zelenih predvrtova, ili travnjaka, kao svojevrsna „tampon“ zona, zbog privatnosti toga prostora.

Temeljita obnova kanoničkih kurija

Nakon što su kanoničke kurije na Trgu J. J. Strossmayera temeljito obnovljene god. 1989., jer nisu imale najosnovnije uvjete za suvremeno stanovanje (bile su prije svega vlažne, bez vodovoda i kanalizacije, centralnog grijanja, higijenskih prostorija – sanitarnih čvorova, sa već zastarjelim instalacijama jake i slabe struje, itd.), došlo je do izvjesnih promjena, napose značajnih za đakovačku Župu Svih svetih u Đakovu. Župi, koja je imala svoje sjedište u ul. Radićeva 2 uza Župsku crkvu Svih svetih u Đakovu, predane su na uporabu kurije br. 1. i 2. na Strossmayerovom trgu, gdje su sada smještene

280, 205-206, 257. U Pavićevoj ulici bile su kaptolske koralističke kuće (vidi npr. br. 349-350). O njima vidi članak Željko LEKŠIĆ, *Koralističke kuće u Pavićevoj ulici u Đakovu i njihovi stanari*, u: Zbornik Muzeja Đakovštine 9, Đakovo, 2009., str. 7-18; ISTI, *O zgradama Muzeja Đakovštine od osnivanja do danas*, u: Zbornik Muzeja Đakovštine 10, Đakovo, 2011., str. 29-42., ovdje 32-35. Naime, u današnjoj zgradi Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đakovu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Preradovićeve br. 17, stanovali su kroz neko vrijeme također kanonici i prebendari. U toj zgradi je bila i biskupijska tiskara. Zato se nekoć i govorilo: „u bivšoj kaptolskoj zgradi u ulici P. Preradovića, 15“. Ta zgrada zvala se nekoć „Kolegij sv. Bonaventure“ za školovanje bosanskih franjevcu.

- 81 Biskup Antun Mandić je uspio kod zemaljske vlade, a na ovu izmjenu privolio je i kralj Franjo, da se franjevački samostan u Slavonskom Brodu, oduzet franjevcima u vrijeme jozefinističke reforme, vrati franjevcima, pa je u njega onda preselio franjevce iz Đakova, a u đakovačkom franjevačkom samostanu otvorio je klerikat 6. studenog 1806.: bogoslovno sjemenište sa školom. Budući da je ta zgrada bila podignuta sredinom 18. st., bila je dotrajala i postala skoro posve neupotrebljivom. Zato na njezinom mjestu biskup Ivan Krapac podiže g. 1913. novo sjemenište u stilu blage secesije. Svečano otvorenje novog biskupskog sjemeništa u Đakovu održano je dne 4. siječnja 1914. prije podne u 10,30 sati. O franjevačkom samostanu u Brodu v. Rudolf HORVAT, *Povjesne rasprave, crtice i bilješke, knjiga I.*, Zagreb, 1936., str. 139-143, ovdje 142. O sjemeništu v. više: Stjepan MAROSLAVAC, *Obnova zgrade Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu*, u: *Diacovensia, teološki prilozi* 14(2006.), str. 733-753.

prostorije Župe (stanovi za Župnika i njegovog vikara, vjeronaučne dvorane, pjevaonica katedralnog zbora, karitas, itd.) i Župskog ureda, a bivši Župni dvor uz crkvu Svih svetih preuzela je biskupija te je danas taj prostor iznajmila Privrednoj banci Zagreb.

Na ovome mjestu usputno valja reći da stolni kaptol nije uvijek raspolagao sa svojim kanoničkim kurijama. Npr. dvije su bile nastanjene po Stambenoj zajednici grada Đakova za smještaj „Tipografije“ i „Ureda za socijalno osiguranje“ poslije II. svjetskog rata, i trebalo je vremena dok se one ne isprazne. A poslije je đakovački biskup ispražnjenu kuriju u kojoj je bio „Ured za socijalno osiguranje“ ustupio za potrebe sjemeništa. Budući da su npr. g. 1965. dva kanonika bila nastanjena u biskupskom dvoru, a jedan u sjemeništu, odluke o nastambi kanonika u kanoničkim kurijama uvijek su se donosile u sporazumu s biskupskim ordinarijatom.⁸²

I da usput spomenemo: u ul. Ivana Pavla II., nekad Velikom sokaku, a danas je to gradski korzo, koja povezuje dva glavna đakovačka trga, u današnjem tzv. „gradskom podrumu“ bila je smještena uprava biskupijskog vlastelinskog dobra. U toj zgradi koju je podigao biskup Josip Kuković u prvoj polovici 19. st., stanovali su vlastelinski direktori, provizori i kanonici.⁸³

U današnjoj ulici Ivana Pavla II., br. 28 također se nalazi kanonička kurija, na kojoj stoji natpis da ona potječe iz vremena biskupa Emerika Karla Raffaya (g. 1823.). U njoj su živjeli različiti kanonici i pomoćni biskup Anđelko Voršak. Uz nju se nalazi također kaptolska okućnica, na kojoj se nalazi kurija iz početka 19. st., u kojoj su živjeli đakovački kanonici, a danas se konačno u njoj nalazi smješten Spomen-muzej biskupa J. J. Strossmayera (ul. Luke Botića br. 2), posvećen liku i djelu biskupa Strossmayera, osnovan g. 1986. Uz dosadašnjih šest kaptolskih kurija biskup Emerik (Mirko) Raffay (1816.-1830.) je svojim izdacima i troškom sagradio za sedmoga kanonika novi ugledni dom, kako smo spomenuli, i doznačio dovoljno veliko dvorište i vrt. A sebi i svojim

82 Poznato je da su državni zakoni o korištenju stanova više zaštićivali stanare, koji su u stanovima, nego samog vlasnika stana, pa stolni kaptol, kad je to bio u stanju, nije dopuštao da se u kurije, koje služe za nastambu kanonika, useli netko drugi, osim kanonika i svećenika s odobrenjem stolnog kaptola i biskupskog ordinarijata. Ova zabrana useljenja odnosila se posebno na građanska lica, pa i rodbinu kanonika i svećenika nastanjenih u kanoničkim kurijama. Iz arhiva ove ustanove je vidljivo nadalje, da je u predmetu naplate komunalnog doprinosa za korištenje gradskog zemljišta na teritoriju kanoničkih kurija u Đakovu bilo žalbi. Sličan problem u Zagrebu riješio je Vrhovni sud Hrvatske u korist zagrebačkih kanonika, jer se njihove kurije tretiraju i kao njihov poslovni prostor. To naprosto nisu samo kurije za smještaj kanonika već i za uređivanje, pa prema tome ne predstavljaju samo stambene prostorije već i poslovne prostorije za njihovo uređivanje. Koliko su kanonici zauzeti u upravi biskupije, vidi se najbolje iz svakoga biskupijskoga šematizma. Posljednji je objavljen: Stjepan MAROSLAVAC (prir.), *Šematizam Đakovačko-osječke nadbiskupije*, Đakovo, 2013., s popisom kanonika na str. 31-33.

83 Vidi Mirko MARKOVIĆ, *Đakovo i Đakovština*, str. 240., tekst uz kbr. 280.

nasljednicima pridržao je trajno pravo da ga, kad bude prazan, dadne na uživanje jednome članu iz gremija kaptola. Naime, nijedan član kaptola ne može tražiti da mu se taj dom dodijeli, pa ni isti župnik,⁸⁴ koji je ujedno bio i osmi kanonik, bez biskupova davanja spomenute kuće, osim jedne od praznih kanoničkih kuća gledajući po redu njegove starosti.⁸⁵ Kroz povijest se više put na to „zaboravilo“, pa je bilo nepravilno. Inače, kanonik teolog (canonicus theologus ili scholasticus) bio je uvijek rektor bogoslovnog sjemeništa, i stanovao je u njem.

Kaptol ima svoj statut sastavljen zakonitim kaptolskim činom i odobren od dijecezanskog biskupa

Treba reći da u prvo vrijeme đakovački stolni kaptol nije imao svoga statuta, kao uostalom ni mnogi drugi kaptoli u susjedstvu, kojim bi se uredili unutarnji odnosi u samom kaptolu i njegove službe. To je već nastojao učiniti i biskup Mandić, no nije mu pošlo za rukom zbog duge bolesti velikog prepozita. To je tek ostvareno za vrijeme biskupa Raffaya, nakon njegovog kanonskog pohoda župi u Đakovu, te katedrali i kaptolu u Đakovu u ožujku g. 1818. I doista do svibnja 1818. dovršio je kaptol osnovu svoga statuta. Biskup Raffay ju je potvrdio 7. listopada 1818. Na sjednicama kaptola proglašena su „Decreta pro ecclesia cathedrali, Capitulo i Praebendariis“.

Podrobno su bile određena prava i dužnosti cijeloga stolnog kaptola kao pravne osobe, kolektivnog tijela, ali i svakoga pojedinog kanonika.⁸⁶ Kao što je opći cilj kanonskog prava smiren život Crkve i spas duša, tako su i statuti pojedinih zajednica u njoj jedan od oblika srede i istinskog života, da svaki njezin član onda doprinese svoj udio općemu dobru, napretku i boljitku vjernika (usp. 1 Tim 2,2). Izdajući odredbe za stolni kaptol, biskup određuje sve što se odnosi na nutarnju koordinaciju u kaptolu, potom na njegovu stegu i obveze. Biskup tu spominje starije obavijesti o postojanju bosanskoga kaptola, koji je tijekom vremena propao. Spominje se dalje kako je poslije turskog vremena rimska carica i ugarska kraljica Marija Terezija, nakon što je bosanskoj crkvi

84 Župe se prema crkvenom zakoniku (kan. 510 - § 1.) ne sjedinjuju s kanoničkim kaptolom, a ako je koja i sjedinjena s nekim kaptolom, dijecezanski je biskup mora odijeliti od njega. Radi se o nespojivoj ili teško spojivoj službi.

85 Vidi Stjepan SRŠAN, *Kanonske vizitacije*, X, str. 411. Austrijski car Franjo I. svojom je diplomom od 6. prosinca 1811. to potvrdio i odobrio.

86 O tim dekretima, posebno odredbama za stolnu crkvu, jer ju je biskup pronašao jednom i ruševnom, kao i odredbama za časni kaptol vidi više: Stjepan SRŠAN, *Visitationes Canonicae, Kanonske vizitacije, Knjiga X. Đakovačko područje 1751.-1833.*, Osijek, 2011., str. 370-481.

pripojena i srijemska, svojom diplomom u Beču obnovila stolni kaptol dne 11. lipnja 1773., a za njegovo uzdržavanje doznačila prepoštiju sv. Petra od Požege. Dok se isprava Marije Terezije o sjedinjenju đakovačke i srijemske biskupije i o osnutku kaptola u Đakovu čuva u arhivu kaptola u Đakovu, izvornik papinske konstitucije o ujedinjenju tih biskupija od pape Klementa XIV. „Universi orbis“ od 9. srpnja 1773. čuva se u ugarskoj dvorskoj kancelariji u Pešti.⁸⁷ Dalje se spominje da je 26. lipnja 1782. kralj Josip II. povećao đakovački kaptol još za dva mjesta od ranija četiri. Potom je biskup Antun Mandić 26. lipnja 1807. uz suglasnost kralja utemeljio sedmog kanonika i stolnog arhidakona. O tome je onda izdana isprava u Beču 17. travnja 1807. br. 3524.⁸⁸ A kako se ta isprava ima provesti, odredio je biskup Mandić iz Budima 26. svibnja 1807.

Uz svoje odredbe priložio je biskup Raffay i dokument cara Josipa II., u kojem se određuje da su kanonici dužni pohađati po običaju crkveni kor (molitvu časova), zatim preuzeti dužnosti kanonika ispovjednika (penitencijara) i školskog nadzornika (školnika), kao i udovoljavati svim biskupijskim obvezama, kako im to nalože odredbe biskupa. U dokumentu se potanko određuje kako rasporediti financije. Određen je iznos novca potrebit za uzdržavanje i naobrazbu svećeničkog podmlatka, njegovo školovanje u generalnom budimskom sjemeništu, zatim na sveučilištu u Budimpešti, te troškove njihova puta. Vodila se pritom briga i za bolesne i nemoćne svećenike, kao i siromašne župe i crkve. A budući da je kaptol providen javnim arhivom, dobit će prikladnog bilježnika i arhivara, koji će za svoju službu biti pravedno plaćeni. Vodili su kanonici brigu za uspostavljanje novih župa i trivijalnih škola, odnosno za dotaciju župa i narodnih ili pučkih škola, prema zahtjevu o kojemu odlučuje biskup. Nakon dvije godine car je obećao imenovati dva nova kanonika, a kad se podmire sve obveze, ako što pretekne, ima se upotrijebiti za izgradnju dvije nove kanoničke kuće.

Kaptol se u Raffayevo vrijeme sastojao od osam članova, kako smo vidjeli, na temelju novijih carskih, odnosno kraljevskih odluka i diploma. Redovni popravak i održavanje kaptolskih kuća tiče se samih kanonika, kako po samom zakonu tako i prema kraljevskim odlukama. Određen je numerus clausus na 36 klerika koji se u đakovačkom sjemeništu uzdržavaju i odgajaju. Određeno je dalje da za predavanja filozofskih i teoloških disciplina bude najmanje šest profesora. Nadalje, jedan je kanonik bio skrbnik pobožnih zaklada i vodio je o svemu točne račune, koji su se slali kraljevskom ugarskom namjesničkom vijeću. Car Franjo I.

87 Vidi više: Franjo HERMAN, *Sjedinjenje biskupija bosansko-đakovačke i srijemske*, str. 83. Tekst diplome Marije Terezije, odnosno utemeljiteljno pismo nalazimo u: Stjepan SRŠAN, *Kanonske vizitacije, X*, str. 379-381.

88 Tekst te isprave čitamo u: Stjepan SRŠAN, *Kanonske vizitacije, X*, str. 383-385.

je svojom kraljevskom diplomom odredio dne 6. prosinca 1811., da se uspostavlja osmo kanoničko mjesto u osobi đakovačkog Župnika, i koji će kao takav imati prihode sa svoje Župe, a ne iz redovnih kaptolskih prihoda i prihoda iz dobara prepoštije Kaptol, itd. U koliko bi taj gradualnim napredovanjem dospio na više mjesto, ima napustiti svoju Župu s prihodima i premjestiti se u drugu kanoničku kuću. Kasnije se od toga odustalo, jer su uvidjeli da je služba Župnika i kanonika bila nespojiva.⁸⁹

Biskup u svojim odredbama s obzirom na kanonike od njih traži da poštuju sve obveze, napose ih svakog pojedinog ozbiljno opominje i potiče da budu neporočni u vladanju i da štite svoje ime.⁹⁰ Napose traži da svaki dan obavljaju molitve u koru, da prisustvuju i pomažu biskupu u bogoslužju, ili prate biskupa u njegovim biskupijskim poslovima, te kao senat Crkve budu svojim savjetom i djelima na pomoć biskupu, kad je u pitanju korist Crkve ili biskupije. Imaju nadalje marljivo održavati dijecezanske konzistorije (sastanke), gdje imaju savjetodavni glas, dok u nekim drugim slučajevima odlučujući glas, npr. u slučaju ispražnjene biskupske stolice, i to prema većini glasova. Obvezni su da kao kaptol savjetom i svojim djelima iskreno i vjerno doprinose općem dobru Crkve. I dakako valja da održavaju kapitularne statute, i kaptolske hvale vrijedne i odobrene običaje. Nadalje da vode brigu po svojem lektoru ili kustosu za arhiv koji je povjeren njihovoj brizi kao javno vjerodostojno mjesto, kao i za kaptolski privatni arhiv, da se svi dokumenti i pisma koji tamo pripadaju uredno i sigurno čuvaju.

Biskup Raffay u svojem osvrtu na vizitaciju kaptola, prije nego je podrobno iznio propise o održavanju discipline kora i kanonskih časova u koru i pojedinim njegovim dijelovima, kao i mjestu gdje se ima obavljati božanski časoslov, pozivao se na službene rimske dokumente iz te materije.⁹¹ Iz tih biskupskih odredaba za kaptol lijepo se razabire kako i kada se obavljala svečana služba

89 Usp. izvještaj biskupa Emerika K. Raffaya o prilikama u biskupiji, i o kaptolu, Kongregaciji koncila, u: Antun DEVIĆ – Ilija MARTINOVIĆ, *Biskupski procesi i izvještaji 17. i 18. stoljeće*, Zagreb, 1999., str. 425-446, ovdje 428-429.

90 Vidi Stjepan SRŠAN, *Kanonske vizitacije*, X, str. 413-429.

91 Nije isto ako se molitva obavlja u grijanoj velikoj sakristiji katedrale ili u samoj katedrali koja je u doba Žestoke zime neprikladna za takvu molitvu. U sadašnju katedralu u Đakovu je nedavno uvedeno centralno grijanje, koje izvrsno radi. Molitva časoslova je danas za kanonike svedena na privatno recitiranje, osim pred Božić i nekoliko dana u velikom tjednu, a koji put, obično svečana večernja, bude slavljena s vjernicima u najsvečanijim prilikama, npr. uoči katedralne naslovne svetkovine, ili godišnjice posvete katedrale. Iako je sad povećan broj kanonika na deset, uvijek je netko bolestan, drugi su već stari, i na poslijetku ti kanonici imaju pridružene razne druge službe, povezane s različitim obvezama ... Danas su i u tom pogledu izdani novi reskripti poslije II. vatikanskog sabora, što se tiče božanskog časoslova, konventualnih misa, itd. A što se tiče odjeće, naslova i grbova kardinala, biskupa i nižih prelata, izdane su posebne odredbe koje sve svode na najjednostavniji oblik.

Božja tijekom crkvene godine. A kad biskup u crkvi obavlja bogoslužje ili vrši druge pontifikalije, kanonici su mu dužni još i danas asistirati i posluživati. Štoviše, biskup još dodaje: „Stoga najposlije potičemo, zaklinjemo i opominjemo sve da u svakom pogledu udovolje svojem pozivu kanoničke ustanove i misle da oni nisu postigli kanonikat samo zbog mira i nedjelotvornosti, već zbog vršenja svoje službe, na čije se prve stvari odnosi da ustrajno i s poštovanjem hvale Božje ime himnima i pjesmama“.⁹² I u nastavku svojeg osvrta na kanonsku vizitaciju biskup propisuje kaptolu zaključene statute, i uvrštava ih među svoje dekrete, jer su, kaže on, „takvi statuti potrebni u svakoj zajednici za održavanje uzajamnog mira, složne volje i bratske ljubavi ...“⁹³

Biskup nije propustio naglasiti ono što se tiče kaptolske zajednice i poslova samih kanonika: održavanje konzistorija, saziv i o njihovom predstojniku, rukovanje ili upravljanje poslovima, potpisi, čuvanje pečata, otpremitelj dokumenata, potom čuvanje kaptolskog arhiva, korekcija članova, opća blagajna i druge slične stvari ...⁹⁴ Kaptol, koji se konačno sastojao od osam kanonika, od svoga ustanovljenja nije bio vizitiran, a nije imao ni svojega statuta po kojem bi se ravnao i držao red. Zato biskup Emerik Karlo Raffay propisuje statute kanonicima, uz njihovo suglasje od 10. ožujka 1818., i nakon što su ustanovljeni zajedničkim sudjelovanjem, biskup ih potvrđuje 7. listopada 1818., te je bilo sve pročitano i objavljeno u kaptolu dne 9. listopada 1818.

Te statute bi valjalo jednom temeljito pročitati i usporediti ih s novijim statutima.⁹⁵ Nećemo se moći oteti dojmu, da su u nekim stvarima bili veoma napredni i efikasni: npr. svakoga ponedjeljka morala se održavati sjednica stolnoga kaptola na kojoj su se rješavala pitanja iz njegova djelokruga. O svemu se pomno vodio zapisnik, koji bi bio na idućoj sjednici kaptola pročitani i zajednički prihvaćeni i potpisani. Prigodom imenovanja novo imenovani kanonik bi položio ispovijest vjere i kaptolsku prisegu. Zatim se u statutima govori o poslovima kaptola koji se trebaju zajedno obaviti, kao i zajedničkim dužnostima (da samo usput spomenemo ono što iskustvo pokazuje: kad je netko zadužen za nešto in solidum, onda na kraju od svega obično ne bude ništa, ili tek jedan ili dvojica povuku za sve). Govori se i o arhivu vjerodostojnosti, koji je mjesto ustanovljeno javnim autoritetom, da se u njemu sigurno i bezbrižno čuvaju bilo koji pisani sinodalni i drugi dokumenti ... Zatim je riječ o zajedničkoj blagajni, o

92 Stjepan SRŠAN, *Kanonske vizitacije*, X., str. 449.

93 *Ondje*, str. 451.

94 *Ondje*, str. 453.

95 Postoje Statuta capituli cathedralis bosnensis seu diakovensis et sirmiensis, Đakovo, 1928., na latinskom jeziku usklađena sa Zakonikom kanonskog prava 1917., te s nekim dodacima, npr. „Red službe Božje u stolnoj crkvi đakovačkoj“. Važeći sadašnji statut s provedenim izmjenama je na snazi od 1. siječnja 2005.

međusobnom popravljaju i opomeni u slučaju nesloge i netrpeljivosti, i to zbog njegovanja mira i uzajamne sloge među kanonicima.⁹⁶ Nakon što su opisane zajedničke obveze kanonika, označene su i pojedinačne obveze i službe svakog pojedinog kanonika, i to za različite prigode, pa tako i biskupovu smrt, te upravljanju biskupijom po kapitularnom vikaru. Nekad je, kad je biskup umro, sva vlast prelazila na kaptol stolne crkve, koji je između svojih članova birao kapitularnog vikara. Postoje i posebne odredbe o bolesnom ili umrlom kanoniku i njegovu sprovodu. A najavljena je potreba preispitivanja i provjere dosadašnjih statuta da se usklade s novim zahtjevima vremena.

Grobnica stolnog kaptola na gradskom groblju

I ovom prilikom valja reći da đakovački stolni kaptol na gradskom đakovačkom groblju ima svoju grobnicu, koja je izgrađena g. 1903., a obnovljena je temeljito g. 2005. Prvi kanonik u njoj pokopan je bio g. 1909. Marko Šajnović, a posljednji nedavno preminuli dr. Antun Čečatka (g. 2013.), bivši dugogodišnji đakovački Župnik i profesor KBF-a u Đakovu. Reprezentativno zdanje grobnice, koja inače po sebi nema spomeničke vrijednosti, nalazi se u samome središtu nedavno krasno uređenog groblja. Ulazna vrata u nju su od kovanoga željeza, krovište od bakarnog lima, kao i oluci, pa je zato već višeput bila nezaštićena meta uspješnim lopovima na bakar.

Za kaptol su početkom dvadeset i prvog stoljeća nastale nove prilike, koje valja s obzirom na statutarni ustroj i djelovanje kaptola uzeti u obzir. Nakon II. svjetskog rata bilo je takvih godina, kad je prijetila opasnost da će se kaptol posve ugasiti. Ostao je, čini mi se, u jednoj prilici samo na jednom jedinom (i to nemoćnom) članu. I materijalne prilike su bile uzrokom daljeg smanjivanja broja kanonika, odnosno nepopunjavanja ispražnjenih mjesta. Onda su konačno uslijedila nova imenovanja, a ne tako davno, točnije: 31. prosinca 2004. biskup đakovački i srijemski msgr. Marin Srakić je (pod br. 1795/2004.) odobrio Statut stolnoga kaptola đakovačkog ili bosanskog i srijemskog, koji je stupio na snagu 1. siječnja 2005. No, i otada do danas su se dogodile veoma značajne promjene u Đakovačko-srijemskoj biskupiji, štoviše one su po svojim dosezima bile

96 Dobro je znati, da osnovna plaća i uzdržavanje svih kanonika, aktivnih i onih u mirovini, danas pada na teret ustanova u kojima su uključeni svojom prvenstvenom službom, odnosno na teret „Nemoćišta“, ako su umirovljeni. Povremeno se načini nova raspodjela s obzirom na službu u ustanovama, pogotovo zbog umanjenih materijalnih mogućnosti.

epohalne, pa se to odrazilo i na ovdašnjem stolnom kaptolu, zbog čega je bila potrebna i izmjena barem nekih odredaba njegova statuta.

Veliki događaji obilježili su povijest Đakova i biskupije

Htjeli mi to ili ne htjeli priznati, Domovinski rat (1991.-1995.) znatno je obilježio povijest ovih dviju biskupija, Đakovačke i Srijemske. Poslije je uslijedila mirna reintegracija okupiranih njihovih dijelova (g. 1997.), koja je omogućila povratak prognanika – vjernika u svoje domove i župe. Uspješno je održana II. biskupijska sinoda đakovačka i srijemska (1998.-2002.), koja je iznjedrila mnoge pozitivne pomake u duhovnom životu vjernika. Nekako baš u isto vrijeme, Đakovo je pohodio papa Ivan Pavao II. (7. lipnja 2003.), a već iduće godine bila je ovdje i naročito u Srijemu proslava značajnog jubileja 1700. obljetnice mučeništva panonsko-srijemskih svetih mučenika (304.-2004.). Naime, malo se koja Crkva u svijetu može podičiti tolikim brojem kršćanskih svjedoka-mučenika. I ne na posljednjem mjestu, naše visoko filozofsko-teološko učilište u Đakovu, najstarija obrazovna ustanova s kontinuiranim djelovanjem u istočnom dijelu Hrvatske, uzdignuto je na stupanj bogoslovske fakulteta u sastavu Osječkog sveučilišta (g. 2005.). A vrhunac svega ipak je bilo novo crkveno ustrojstvo i uspostava metropolije u Đakovu dne 18. lipnja 2008.

Odvojena Srijemska biskupija od Đakovačke, uspostavljena Đakovačko-osječka nadbiskupija i crkvena pokrajina

Nakon što su prije 235 godina (9. srpnja 1773.) obje biskupije, đakovačka i srijemska, bile *aeque principaliter*, jednako pravno ujedinjene u osobi zajedničkoga biskupa, sazrelo je bilo vrijeme, a konstelacijom doista sretnih okolnosti to se i dogodilo, da je papa Benedikt XVI. ponovno uspostavio Srijemsku biskupiju, kojoj korijeni sežu još u prkršćansko doba, odvojivši je tako od Đakovačke ili Bosanske biskupije, te je osnovao u krajevima Slavonije, Baranje i Srijema novu crkvenu pokrajinu ili metropoliju sa sjedištem u Đakovu: Đakovačko-osječku nadbiskupiju. Kao sufraganske joj je pridružio mladu Požešku biskupiju i obnovljenu Srijemsku biskupiju. Naravno, novo osnovana crkvena pokrajina povlači za sobom i promjenu imena nadbiskupijskih ustanova – pravnih osoba, pa tako i naslov stolnog kaptola.

Što to znači imati metropoliju, moglo se vidjeti nedavno u proslavi 150. obljetnice Zagrebačke metropolije g. 2002. Zauzimanjem zagrebačkog biskupa Jurja Haulika, bana Josipa Jelačića i Hrvatskog sabora papa Pijo IX. je dana 11. prosinca 1852. g. uzdigao bio Zagrebačku biskupiju na nadbiskupiju. Izdvojio ju je tako iz Kaločke metropolije u Madžarskoj. I na taj način utemeljio je Hrvatsko-slavonsku crkvenu pokrajinu, odnosno Zagrebačku metropoliju. Tako se dogodilo da je napokon nakon dugih stoljeća crkvene ovisnosti o Ugarskoj uspostavljena struktura koja je crkveno povezala u jedno hrvatsko-slavonske pokrajine, što je – između ostalog – bilo značajno i za daljnji razvoj probuđene narodne svijesti.

Promjena imena: stolni kaptol postaje prvostolnim

I sad, pošto je utemeljena Đakovačko-osječka nadbiskupija, i Srijemska biskupija odvojena od Đakovačke, trebalo je pristupiti izmjeni nekih odredaba statuta postojećeg stolnog kaptola. Premda su, ističe se s pravom, po sebi važniji ljudi negoli bilo kakav statut, ipak je potrebit i statut da bi ta časna ustanova mogla djelovati što bolje prema zamisli svojih osnivača. Zato je došlo do promjene naziva, odnosno imena. Naime, nadbiskup Srakić je, saslušavši prije toga mišljenje svoga kaptola, odredio da se u statutu promijeni naziv Stolni kaptol đakovački ili bosanski i srijemski u: Prvostolni kaptol đakovačko-osječki (dekret od 25. lipnja 2010. Broj: Praes. 15/2010.). I Ministarstvo uprave je izvršilo promjenu naziva, i o tome obavijestilo mjerodavne svojim dopisom od 11. ožujka 2010. godine.⁹⁷

Povećan broj kanoničkih mjesta.

Nadalje, iz dosadašnjeg izlaganja uočili smo da je broj kanoničkih mjesta bio osam, te i statut od 31. prosinca 2004. predviđa u čl. 4 osam kanoničkih mjesta u kaptolu. To su bile četiri kolumne (tj. „stupa“) ili dostojanstvenika, ostalo su bili magistri, dakle realni ili pravi kanonici, koji u samom kaptolu imaju svoja prava i obveze. Dostojanstvenici su među njima vršili bitne kaptolske službe i bili

97 Uredžbeni broj dopisa: URBROJ 515-03-02-02/4-10-2 od 11. ožujka 2010. Pod evidencijskim brojem 1.5.

nositelji kaptolskih tradicija.⁹⁸ Osim njih postoje još i počasni kanonici (ovdje je uvriježen naslov: „začasni“ kanonici, počasni naslov koji se dodjeljuje posebno zaslužnim i uglednim svećenicima u pojedinim prigodama, kakva je bila npr. 200-obljetnica đakovačkog kaptola, proslavljena 10. lipnja 1976.). Da smo uopće mogli uspješno obnoviti oštećenja i ožljke na katedrali od II. svjetskog rata i potresa iz g. 1964., to je učinjeno prinosima vjernika i svećenika, darovima državnih vlasti i bogatom pomoći Internacionalnog caritasa u Rimu, ali i darovima i zalaganjem brojnih naših prijatelja iz inozemstva.⁹⁹ Isto tako je biskup msgr. Marin Srakić uključio u zbor kanonika đakovačkog stolnog kaptola g. Stjepana Zagorca, Župnika iz susjedne biskupije Pečuh u Mađarskoj (g. 2006., a preminulog u Pečuhu 29. kolovoza 2013.), kao začasnog kanonika. U njemu kao našem sunarodnjaku iz Mađarske biskup Marin i njegovi savjetnici prepoznali su čovjeka i svećenika, koji je zdušno kroz pedeset ljeta vršio svoju svećeničku službu u nama susjednoj biskupiji, a na korist našim tamošnjim sunarodnjacima, u Župi Nijemetu. On se napose u vihoru našega Domovinskog rata 1991.-1995., i kao svećenik i kao Hrvat, trudio skrbiti za brojne naše prognanike i izbjeglice iz Hrvatske i Bosne. Udomio je brojne svećenike, organizirao karitativnu službu za naše ljude, itd. Takvo imenovanje je bio samo mali znak priznanja i pažnje prema njemu, kao i drugim istaknutim pojedincima, što je bilo znak da se s najvišeg mjesta cijeni njihova pouzdanost, neumorna radna snaga, pastoralna razboritost i poduzetnost. Za svoju poštvočnost g. Zagorac je još g. 1995. dobio zahvalnicu od vlasti Republike Hrvatske.

Postoji niz zaslužnih svećenika koje bi se bez daljega moglo imenovati kanonicima, ali broj je ograničen. Prođu obično oni koji dobiju potporu članova kaptola i drugih institucija. Međutim, uzdignuće biskupije u stupanj nadbiskupije bila je jedinstvena prigoda da se broj kanoničkih mjesta poveća na deset. Zato se u statut unijela odredba: „Stolni kaptol sastavljen je od deset kanonika koje iz biskupijskog prezbiterija dijecezanski biskup izabire i slobodno imenuje, „pošto

98 Već i prije g. 1800., a pogotovo poslije imenovanja dostojanstvenika kao i svih ostalih kanonika bila su pridržana vladaru iz dinastije Habsburgovaca. Nakon propasti carstva i dinastije, pravo imenovanja takvih dostojanstvenika pripadalo je, prema crkvenom zakoniku iz g. 1917. Svetoj stolici. Danas kanonike imenuje dijecezanski biskup, ili ih nakon izbora samog kaptola svojim dekretom prihvaća i potvrđuje dijecezanski biskup. Darovnica je predviđala i dva prebendarska mjesta, no s vremenom su se, vjerojatno radi slabih dohodaka, obustavila njihova imenovanja. Prebendarima definiramo svećenike koji pomažu u pastoralnim poslovima u stolnoj odnosno prvostolnoj crkvi.

99 Sad su u đakovačkom kaptolu dvojica takvih začasnih kanonika - svećenika iz SR Njemačke: g. Konrad Unterhitzenger iz biskupije Passau (1964.), te Eberhard S. Mühlbacher iz nadbiskupije Rottenburg – Stuttgart (1995.).

se posavjetuje s kaptolom“ (kan. 509 § 1).¹⁰⁰ Proširenje stolnog kaptola je bila davna želja još biskupa J. J. Strossmayera. I tako je uzdignuće biskupije na rang nadbiskupije bila najbolja prilika da se to ostvari.

Osim katedrale u Đakovu, u Osijeku postoji i konkatedrala, a svećenici sve češće pozivaju biskupe za neke svečanosti ili druge prigode, na koje oni ne mogu uvijek stići, pa ih prema važećem statutu mogu zamijeniti kanonici. Povećanje broja kanonika ipak ne predstavlja više pitanje stanova, jer ni dosada, od samog početka kaptola, oni nisu svi uvijek stanovali u svojim kurijama. Zanimljivo je spomenuti, da su dosad poznata samo dva slučaja da su se ovdašnji kanonici odrekli svoje časti. U staro doba jedan je bio otišao u redovnike, u svojem nastojanju da živi savršenije po evanđeoskim savjetima, a drugi je bio Matija Pavić, rodom iz Petrijevac, a umro je g. 1978. kao župnik u Čepinu 1. Kao kanonik vršio je on službu ravnatelja ekonomata biskupije i brinuo se za disciplinu novčanog poslovanja.

Članovi kaptola – biskupovi suradnici

Razumije se, da onaj tko iole poznaje ustrojstvo jedne biskupije, dobro znade da se iza biskupa nalazi niz osoba koje ostvaruju život biskupije. Tako je i briga kanonika bila i jest različita, prije svega za bogoslužje u stolnoj crkvi – katedrali, te sudjelovanje u upravi biskupije, a tu je, ne na posljednjem mjestu, i materijalna briga, i to baš za samu katedralu. Kanonici obično prate biskupa i po njegovim službenim, tzv. kanonskim vizitacijama po biskupiji, itd.

Poznato je da su se tako, naročito za intenzivnu gradnju katedrale u Đakovu brinula dva kanonika, istaknuti ilirac i rektor sjemeništa Juraj Tordinac,¹⁰¹ te Milko Cepelić. A u razdoblju komunizma, napose nakon II. svjetskog rata, kad su Đakovačkoj biskupiji bila oduzeta sva dobra, osim katedrale, biskupskog dvora i sjemeništa, čak i u vremenu između svjetskih ratova, osobito nakon II. svjetskog rata, zbog agrarnih reformi i nacionalizacije, kaptol je uglavnom ostao bez svojih

100 Pojedini naslovi i službe kanonika su sada: 1 Veliki prepošt (predstojnik), 2. Mali prepošt, 3. Lektor, 4. Kantor, 5. Kustos, 6. Arhiprezbiter, 7. Arhiđakon, 8. Magistar, 9. Prezbiter, 10. Đakon. U statutu je dosad postavljena bila razlika dvije službe u kaptolu, tj. služba predstojnika i velikog prepošta. Sad je određeno da se te dvije službe spoje u jednu, jer i sam izraz „prepošt“ (lat. praepositus) znači „predstojnik“, predsjednik. Predstojnika, odnosno velikog prepošta, kaptol slobodno izabire, a potvrđuje ga dijecezanski biskup.

101 Ove godine grad (17. travnja 2013. u dvorani Florentini u Đakovu) kulturni radnici Đakova i Osijeka spomenuli su se na primjeren način dvjesto-godišnjice njegova rođenja (Đakovo, 1813.–2013.). Bio je veliki ilirac i domoljub.

dobara. Kao svojevrсни odgovor na nastalu nepovoljnu situaciju ovdašnji je stolni kaptol bio upravo genijalno ustanovio tzv. „ekonomat biskupije“ i omogućio da se skupnim pametnim upravljanjem s ono malo preostalih sredstava, ali akumuliranih na jednome mjestu, u đakovačkom malom i velikom sjemeništu školuju ne samo đakovački već i svećenički kandidati iz četrnaest biskupija iz bivše države, i podmiruju svi drugi troškovi.¹⁰²

Briga za obnovu i popravke na katedrali

Sad su nastale nove i nešto povoljnije prilike, pa se – nakon što su prije pedesetak godina sanirana oštećenja koja su se na katedrali dogodila krajem II. svjetskog rata – moglo pristupiti određenoj modernizaciji. Temeljitija obnova dogodila se pred proslavu 100-godišnjice početka njezine gradnje (1866.-1966.), kad je među ostalim uvedena bolja unutrašnja rasvjeta i razglas, tj. ozvučenje katedrale, što je u ovakvom tipu građevina prilično teško postići. Mnogo se toga otada promijenilo i u tehnici rasvjete i u potrebi rasvjete interijera katedrale. Moglo se primijetiti, da donedavno nije kroz znatno vrijeme funkcionirala ni izvanjska rasvjeta. No, našlo se dobrih ljudi koji su svojom donacijom omogućili da se izrade projekti i realizira osvjetljenje interijera i eksterijera katedrale sv. Petra u Đakovu. I da se postavi suvremeni video-nadzor, itd.

Posjetitelji katedrale i uopće građani Đakova, a napose župljani katedralne župe Svih svetih u Đakovu, mogli su naročito u zimsko vrijeme uočiti da se katedrala već nekoliko godina grije. To je riješeno i financijski i tehnički. Naime, nakon što su pronađeni donatori za grijanje i bio izrađen prijedlog projekta, predstavnik stolnog kaptola (kustos katedrale) vodio je dalje brigu, da i sam projekt odgovara arhitekturi katedrale i da se što bolje zaštite fresko slike, te da se konačno uspostavi i održava samo grijanje. Ostaje nam još vidjeti, kako će se u praksi pokazati provedena svjetlo-tehnička obnova osvjetljenja interijera i eksterijera katedrale, jer ne mora po sebi sve što je novo biti i dobro. A i održavanje je prilično skupo.

102 Načinjen je bio odmah, i kad je zbog više sile biskupija pala na prosjački štap, „ekonomat je imao zadatak, da preuzme pod jedno zajedničko rukovodstvo tehničke poslove uprave dobrima centralnih biskupijskih ustanova“. Taj „ekonomat“ i danas postoji i vodi jedinstveno knjigovodstvo za sveukupno novčano i materijalno poslovanje kako samoga ekonomata kao tehničke koordinatorne centrale, tako i biskupijskih ustanova kao samostalnih tijela. Još se služi „pravilnikom ekonomata biskupije u Đakovu“ iz god. 1946.

Nastale su i nove prilike, koje će s obzirom na statutarni ustroj i djelovanje kaptola tek trebati uzeti u obzir. Naime, prema Zakoniku kanonskoga prava (kan. 510, §§2-4), ako je stolna crkva ujedno i župna crkva, ona ima specifični pravni status različit od kaptola i župe. Tad je rektor stolne crkve kanonik kustos (čl. 24). U nastavku navedenog članka sadašnjeg statuta stoji: „U namjeri da se predusretnu ili riješe mogući nesporazumi u djelovanju, napose u materijalnoj skrbi, ustanovljuje se ekonomsko vijeće stolne crkve, što ga sačinjavaju: ekonom biskupije, kanonik kustos i župnik“. I u običnim i suhoparnim paragrafima nekog pravnog dokumenta pulsira i odražava se svakodnevni život na svoj način. Kaptol se nadalje brine za bogoslužje u katedrali i ceremonije, za crkvenu glazbu i orguljaša, za zborovođu (regens chori), za eventualne orguljaške i druge koncerte, itd.¹⁰³ Sve ih imenuje rezidencijalni biskup na prijedlog stolnog kaptola. Bez pristanka stolnog kaptola ne mogu se vršiti nikakve građevinske preinake u katedrali, itd., i sl. Ali izvan katedrale, da joj se olakša pristup invalidima u kolicima, valjalo bi instalirati pristupnu rampu. To je danas već civilizacijski doseg. Nađe se uvijek onih koji to još priječe, što je u najmanju ruku upitno. Zaštita spomenika kulture ima svoja pravila, ali nije lagodno gledati ljude kako dižu s kolicima svoga invalida preko dvanaest i više stepenica, da bi mogao ući u katedralu.

Potreba postepene obnove katedrale

Brojni su oni koji uočavaju, kako bi već bilo dobro prići obnovi ili uređenju katedrale, i izvana i iznutra. Nije to još oronula starica, ali ju je ipak nagrizao zub vremena. Potrebno bi bilo prije svega temeljito pranje fasade, ne samo radi izgleda, već da se odstrane negativni sastojci koji bi mogli s vremenom ugroziti i same zidove. Pored toga valjalo bi prići uređenju unutrašnjosti katedrale, jer se na podnožju, tj. temeljnom zidu pojavila vlaga, zbog nestručnih zahvata prigodom prijašnjih obnova, na jednom ili drugom mjestu već prokišnjava, a i neke freske su oštećene. Spominje se još i čišćenje i restauracija orgulja, tako da se može već govoriti o trajnijoj obnovi katedrale, što znači da bi svake godine valjalo učiniti jedan veći ili manji zahvat na zdanju katedrale. Pitanja iz tog područja na svojim sjednicama razmatra upravo stolni kaptol.

103 Katedrala je ujedno proglašena i župnom crkvom, ali ni svećenici koji djeluju u župi ne mogu zadovoljiti sve njezine potrebe, jer u katedralu dolaze i vjernici iz susjednih župa, ali i iz cijele biskupije.

A da se to i čini, može se lijepo vidjeti u posljednje vrijeme. Neki put se pristupa obnovi silom prilika. Tako, uoči slavlja preuzimanja službe novoga đakovačko-osječkoga nadbiskupa i metropolita dr. Đure Hranića dne 6. srpnja 2013. god. oko tri sata poslije podne udario je izuzetno snažan grom u katedralu i načinio na električnim instalacijama znatnu štetu. Dosad u Đakovu nešto slično nije bilo uopće zabilježeno. Prigodom sanacije štete i popravka ugrađeno je na katedrali preko 6.700 dužnih metara dodatnih električnih vodova različitih profila.

Nova zvona u katedrali

A nije tome davno, bilo je to god. 2006. biskup msgr. Marin Srakić, bivši kanonik đakovačkog stolnog kaptola, na spomen pohoda pape Ivana Pavla II. Đakovačkoj i srijemskoj biskupiji, dao je nabaviti veliko novo zvono, izliveno u austrijskoj ljevaonici zvona Grassmayr 21. srpnja 2006. i jedno puno manje. Veliko je zvono podignuto u sjeverni toranj 18. listopada 2006.¹⁰⁴ Skrb oko nabavke i lijevanja novih zvona povjerena je bila stolnom kaptolu u Đakovu. Brigu oko opsežnih pripremnih radova za postavljanje zvona preuzeo je bio predstojnik stolnog kaptola i ujedno kanonik kustos.¹⁰⁵

Sadašnji kanonici. Zaključak

Kao što je već bilo spomenuto, u kratkom povijesnom pregledu stolnog kaptola i njegovoj strukturi, kanonika je u početku bilo četiri, zatim šest, pa osam, i naposljetku danas ih je deset. Uloga kaptola, premda je danas nakon II. vatikanskog sabora uglavnom reducirana na skrb o bogoslužnom Životu đakovačke prvostolnice, ne gubi na svom značenju, jer svi članovi tako i tako obnašaju ili su obnašali odgovorne službe u nadbiskupiji, a neki su već u zasluženju mirovini. Dovoljno je letimično pogledati u „Šematizam Đakovačko-osječke nadbiskupije“, Đakovo, 2013., da se vide sadašnje službe

104 Nasilno rekvirirano zvono za ratne svrhe i potrebe vojske g. 1916. iz sjevernog tornja bilo je teško 4.104 kg, dok je ovo novo teško samo 3.550 kg.

105 O zvonima đakovačke katedrale v. Stjepan MAROSLAVAC, *Slava glasu nebeskom*, Đakovo, 2011., str. 146-151.

kanonika u kaptolu i njihova godina promaknuća.¹⁰⁶ Nakon smrti dr. sc. Antuna Čeatke još ih je devet aktivnih, i jedan u mirovini u svećeničkom domu u Đakovu. Kanonici redovito obnašaju još neku drugu važnu službu kako na bogoslovskom fakultetu tako u upravi nadbiskupije, ili u bogoslovnom sjemeništu. Često su to naoko neznatne službe, ali službe koje iziskuju mnogo vremena. Imenovanje kanonikom bilo je, barem dosad, poticaj imenovanima za još savjesniji i predaniji rad, da obnašajući odgovorno i savjesno svoju službu opravdaju iskazanu im čast i promaknuće.¹⁰⁷

Đakovački stolni kaptol je hrvatskoj Crkvi i kulturi dao više poznatih i zaslužnih radnika, vrijednih suradnika đakovačkih biskupa, napose biskupa Strossmayera, ili su zaslužni za povijest Đakova i Đakovštine, kad je u pitanju društveni, kulturni, politički i gospodarski život.¹⁰⁸ Stolni kaptol je iznjedrio i đakovačkog biskupa msgr. Ćirila Kosa, čijim je zalaganjem otvoren Spomen muzej biskupa J. J. Strossmayera u kanoničkoj kuriji koja je i danas vlasništvo Đakovačko-osječke nadbiskupije. Taj muzej blagotvorno djeluje i zrači osobito nakon Domovinskog rata. U jeku Domovinskog rata izložbe su bile postavljane i u kripti same katedrale. Biskup Kos je inicirao izgradnju nove zgrade središnje biskupijske knjižnice i arhiva, doma za umirovljene svećenike, itd.¹⁰⁹ U svakom slučaju, kanonici su ostavili znatnog traga u samome gradu Đakovu.¹¹⁰ Neki su stekli priznanja npr. na području crkvene glazbe ...

Jedan od njih msgr. dr. sc. Marin Srakić je bio isprva đakovački i srijemski biskup, pa onda postao prvi nadbiskup đakovačko-osječki i metropolit. Obnašao je i čast predsjednika Hrvatske biskupske konferencije u Zagrebu. Kao što je on općenito u našoj mjesnoj Crkvi izveo ili dovršio brojne pothvate, tako je i u stolnom kaptolu ostavio traga, povećavši broj njegovih članova, i učinio ga

106 O prvostolnome kaptolu u Đakovu v. Anto PAVLOVIĆ, *Đakovačko-osječka nadbiskupija, nekada i danas*, Đakovo, 2013., str. 27.

107 Koliko su kanonici nazočni bili u gradu Đakovu, pokazuje donekle i knjiga Zvonko BENAŠIĆ, *Đakovački portreti, 155 životopisa*, Đakovo, 2011. Tu su imena ljudi, koja su, prema mišljenju autora, ostavili traga u nekom od područja života Đakova. Od njih 155 navedenih petnaestorica su bili ili jesu đakovački kanonici.

108 Svećenici, neki od njih upravo kao kanonici Anđelko Voršak, Ivan Rogić, Petar Pejakić, Matija Fišer, bili su u odboru pjevačkog društva „Sklad“ u Đakovu kao predsjednici, potpredsjednici, tajnici itd. Usp. Mato HORVAT, *Spomenica hrvatskog pjevačkog društva „Sklad“ – „Preradović“ u Đakovu 1863-1939*, Đakovo, 1939., passim. Prije točno 150 godina, god. 1863. u Đakovu je osnovana prva banka, a Đakovačka štedionica 1871., kojom je upravljalo ravnateljstvo u kojem su bili predstavnici đakovačkoga stolnog kaptola, te imućni i ugledni građani. Stolni kaptol sudjelovao je i u osnutku dobrovoljnog vatrogasnog društva u Đakovu g. 1872., itd.

109 Vidi još Luka MARIJANOVIĆ, *Msgr. Ćiril Kos*, u: Zbornik Muzeja Đakovštine 6 (2003.), str. 233-240.

110 Nekim se kanonicima grad Đakovo odužio tako što neke njegove ulice nose njihova imena, ne računajući tu biskupe i druge svećenike ili redovnike: Cepelićev prolaz, ul. Franje Račkog, ul. Nikole i Jurja Tordinca, ul. Ćirila Kosa. Usp. Borislav BIJELEĆ, *Đakovačke ulice*, Đakovo, 1998.

prvostolnim ili metropolitanskim kaptolom. Priključenjem Požeške biskupije novoj crkvenoj pokrajini, i sa donjim Srijemom, zaokruženo je konačno u jednu pastoralnu cjelinu uglavnom područje između Save, Drave, Dunava i Ilove.

Kao što je s nutarnje strane katedrale, iznad glavnog ulaza, biskup Strossmayer jasno bio označio s kojom svrhom gradi svoju katedralu, „Slavi Božjoj, jedinstvu crkava, slogi i ljubavi naroda svoga“, vjerujem da nećemo dugo čekati da u njezinom predvorju uz ostala dva natpisa koji nas već sjećaju na požar od 23. lipnja 1933. i njezinu građevinsko-umjetničku obnovu do 31. kolovoza 1935., obnovu u kojoj je po naravi stvari sudjelovao i stolni kaptol, te na obnovu u vremenu od 1963.-1966. nakon ratnih oštećenja i nakon potresa 13. travnja 1964. Misli se ovdje konkretno na posjet pape Ivana Pavla II. Đakovu g. 2003. i na uspostavu Đakovačko-osječke nadbiskupije i metropolije g. 2008., kao dva neponovljiva događaja.

Sadašnji metropolitanski kaptol u Đakovu, kao što se tijekom povijesti pokazao vrijednim poštovanja i ugleda, i nadasve opravdao svoje postojanje, opravdat će i dalje svoj poziv i poslanje napose u đakovačkoj prvostolnici, velikom svetištu biskupa J. J. Strossmayera, koje je on namijenio „Slavi Božjoj, jedinstvu Crkava, slogi i ljubavi naroda svoga“.

SUMMARY

Luka Marijanović

CATHEDRAL CHAPTER OF ĐAKOVO AND OSIJEK ARCHDIOCESE
(THE PRESENT THROUGH THE PRISM OF THE PAST)

On the occasion of elevation of Đakovo and Osijek Archdiocese and reestablishment of the Diocese of Srijem, and the establishment of the ecclesiastical province of Đakovo and Osijek, the author reports in the paper on the Cathedral Chapter of Đakovo that became Cathedral Chapter of Đakovo and Osijek Archdiocese. The first Cathedral Chapter of Bosnia existed while Bishops still resided in Bosnia, around 1240. Once Bishops moved to Đakovo, the Cathedral Chapter of Bosnia found refuge here, and it became the Cathedral Chapter of Bosnia or Đakovo. Sometime after the battle of Mohacs (1526), the Cathedral Chapter ceased its activities. After the Ottoman rule in Slavonia had ended, the Bishops resided in Đakovo again, but they had not succeeded to establish the Cathedral Chapter. It was only after the Diocese of Bosnia or Đakovo and the Diocese of Srijem had united, that the Chapter, which today includes ten localities, was established in 1773. In the moment when they had united, the Diocese of Srijem did not have its Chapter. Based on the literature that was available, the author provides a short history of the Chapter of Bosnia, he further reports on the existence of an adjacent Collegiate Chapter of St. Peter in Kaptol, which was reestablished in Požega in 1999 under the historical name of the Cathedral Chapter, after the Diocese of Požega had been established. It reports on the Cathedral Chapter in general, which performed, among other duties, also the judiciary duties in the area. In 1498, the Cathedral Chapter of Bosnia acquired the right "loci credibilis", and the same right was renewed in the 19th century. The Chapter in Đakovo is responsible for the local church and the Cathedral, as well as for the town of Đakovo itself.